

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра всесвітньої історії**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

«Модерністські традиції в архітектурі Чехії (кінець XIX - початок XX ст.)»

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»
Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)**

ВОЙНАЛОВИЧА Владислава
Володимировича
Студента 4 курсу групи ІСТб-1-21-4.0д
Науковий керівник:
САЛАТА Оксана Олексіївна
Завідувач кафедри історичної та
громадянської освіти
доктор історичних наук, професор

Роботу захищено «___» _____ 2025 р.

Оцінка _____

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ МОДЕРНІЗМУ.....	5
1.1. Визначення поняття «модернізм» у мистецтві та архітектурі.....	5
1.2. Європейський модернізм: стилі та характерні риси.....	8
1.3. Культурно-історичні передумови розвитку модернізму в Чехії.....	17
РОЗДІЛ 2. МОДЕРНІСТСЬКІ СТИЛІ В ЧЕСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ.....	23
2.1. Сецесія (ар нуво) як провідний стиль раннього модернізму.....	23
2.2. Особливості архітектурного кубізму Чехії.....	30
2.3. Функціоналізм та початки конструктивізму.....	34
РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЧЕСЬКОГО АРХІТЕКТУРНОГО МОДЕРНІЗМУ.....	39
3.1. Чеський модернізм як прояв національної ідентичності.....	39
3.2. Спадщина модернізму: вплив на подальший розвиток архітектури та культури.....	45
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми. Модернізм у чеській архітектурі кінця XIX – початку XX століття є важливим явищем, що відображає не лише естетичні зміни в європейському мистецтві, а й глибокі соціальні, культурні та політичні трансформації в Чехії. У цей період архітектура стає засобом самовираження національної ідентичності, новаторства та пошуку нових форм. Попри значний внесок чеських архітекторів у формування модерністського напрямку, цей аспект усе ще залишається недостатньо висвітленим у сучасній україномовній гуманітарній науці, що зумовлює актуальність обраного дослідження.

Об’єктом дослідження є архітектурна спадщина Чехії модерністського періоду, зокрема будівлі, створені в стилях сецесії, раннього функціоналізму та інших форм модернізму.

Є модернізм як філософський та мистецький рух, що відображає культурні зміни та трансформації в чеському суспільстві в кінці XIX – початку XX століття.

Предмет дослідження — стилістичні особливості та ідейно-естетичний зміст модерністських архітектурних течій у Чехії кінця XIX – початку XX століття.

Мета дослідження: розкрити модерністські традиції в архітектурі Чехії кінця XIX – початку XX століття, визначивши їх культурне, естетичне та історичне значення.

Завдання дослідження:

- проаналізувати джерела та літературу, окреслити стан наукової розробки теми;
- розкрити поняття «модернізм» у контексті архітектури та мистецтва;
- визначити культурно-історичні передумови виникнення модернізму в архітектурі Чехії.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період від 1890-х років до початку 1930-х років — часу активного розвитку та поширення модерністських ідей у чеському архітектурному середовищі.

Територіальні межі дослідження охоплюють територію історичної Чехії (зокрема Богемії, Моравії, частково Сілезії), що входила до складу Австро-Угорщини, а згодом — Чехословаччини.

Методи дослідження. У роботі використано міждисциплінарний підхід, що поєднує історичний, мистецтвознавчий, архітектурознавчий та культурологічний аналіз. Застосовано такі методи: історико-хронологічний, компаративний, іконографічний, аналітичний та синтетичний.

Наукова новизна дослідження полягає в систематизації й переосмисленні основних проявів чеського архітектурного модернізму в контексті національного самовизначення та загальноєвропейських тенденцій. Робота також звертає увагу на малодосліджені архітектурні об'єкти та локальні особливості модерністських підходів.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання матеріалів роботи в навчальному процесі, при підготовці лекцій з історії мистецтва, архітектури та культурології, а також у популяризації чеської архітектурної спадщини.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури. У першому розділі розглянуто теоретичні засади та європейський контекст модернізму. У другому — модерністські стилі в чеській. У третьому — обґрунтовано історичне значення чеського модернізму.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ МОДЕРНІЗМУ

1.1. Визначення поняття «модернізм» у мистецтві та архітектурі

Термін «модернізм» позначає складне й багатогранне культурне явище, що сформувалося як відповідь на докорінні трансформації, які охопили європейське суспільство наприкінці XIX — на початку XX століття. Цей напрям виник як спроба мистецької реакції на процеси індустріалізації, розвиток міст, науково-технічні досягнення, а також занепад традиційних естетичних і культурних форм. Модернізм прагнув переосмислити художню мову, відкинути застарілі шаблони й створити нові засоби вираження, що відповідали б динаміці часу.¹

У сфері образотворчого мистецтва модернізм об'єднує сукупність стилів і напрямів, які виникли приблизно в період від 1870-х до 1930-х років. Їх об'єднувала спільна настанова — заперечення академічних норм, реалізму та натуралістичного підходу, які домінували у попередні епохи. Митці-модерністи акцентували увагу на індивідуальному сприйнятті світу, метафоричності, формальному експерименті й самовираженні. Серед головних художніх течій, що сформували модерністську візію, можна виділити імпресіонізм, постімпресіонізм, символізм, експресіонізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм тощо.

У галузі архітектури модернізм проявився через прагнення до лаконічності, функціональності та використання новітніх матеріалів. Модерністи відходили від декоративного перевантаження, властивого попереднім стилям, на користь простоти форм, продиктованих функцією. В основі їхнього мислення лежала ідея, що архітектура повинна відповідати практичним потребам сучасності, а її форма — органічно впливати з призначення споруди. Такі матеріали, як бетон, скло й сталь, стали не лише технічним ресурсом, а й джерелом нової естетики. На зміну історизму та

¹Тростогон В. Модернізм як глобальний феномен. 2015. № 6. С. 72-75.

еклектиці XIX століття прийшов універсальний модерністський підхід, покликаний виражати дух нового часу незалежно від географії².

Одна з ключових ідей модернізму — налагодження нових відносин між людиною, простором і технологіями. Архітектура мала не лише тішити око, а насамперед служити людині — забезпечуючи комфорт, гігієнічність та функціональність. Цей утилітарно-гуманістичний підхід тісно переплітається із соціальними прагненнями епохи: вірою в поступ, рівність, впорядкованість міського середовища.

Модернізм важко звести до якогось одного стилю — це радше широка естетична парадигма, в якій знаходили своє місце найрізноманітніші напрямки. У кожній країні він мав своє «обличчя»: у Німеччині — Баухауз, у Голландії — де Стейл, у Чехії — сецесія, кубізм в архітектурі, функціоналізм тощо.

Культурна суть модернізму значною мірою виростала з кризи довіри до усталених цінностей та з потреби у формуванні нової ідентичності на тлі стрімких соціальних зрушень. Індустріалізація не лише змінила щоденне життя, а й трансформувала уявлення про саму людину, про її місце в світі, про час і простір. Митці відчували нагальну потребу створити нові художні форми, що відповідали б умовам технократичного світу.

Філософські підвалини модернізму спиралися на ідеї позитивізму та раціоналізму. Віра в науковий прогрес і можливість перетворення світу за допомогою розуму стали основоположними. Проте модернізм не був суто раціональним — він одночасно тяжів і до інтуїтивного, і до емоційного пізнання. Це протиріччя особливо виразно виявилось в архітектурі: інженерна логіка конструкцій перепліталася з естетичними пошуками. Відомий мислитель Вальтер Беньямін у своїй праці «Твір мистецтва в епоху його технічної відтворюваності» зауважив, що модернізм змінює не лише форму мистецтва, а й спосіб його сприйняття. Унікальність і «аура» твору поступаються новим форматам масового естетичного досвіду.

² Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: модернізм. Видавничий центр «Академія». Том 2. 2007. 625 с.

Архітектура модернізму була тісно пов'язана із соціальною місією. Провідні архітектори вважали, що нове середовище може сприяти створенню нової особистості й більш гармонійного суспільства. Прикладом такого підходу стала ідея Ле Корбюзьє про «житлову машину» — функціональну, зручну та естетично просту оселю для широких мас.

Окрему увагу модерністи приділяли демократизації архітектури. Якщо традиційні стилі тяжіли до елітарності, то модернізм прагнув універсальності. Концепція «інтернаціонального стилю» мала об'єднати людство спільною мовою архітектури — зрозумілою й доступною всім.

Важливою інновацією стало інтегрування естетики з технологічними досягненнями. Нові матеріали, зокрема залізобетон і скло, не просто розширили технічний арсенал архітекторів, а стали джерелом нової візуальної мови. Принцип «чесності матеріалів» — тобто використання їх без прикрашання чи імітацій — став одним із засадничих у модернізмі. Водночас архітектори експериментували з простором і світлом: відкриті плани, великі вікна, легкість конструкцій створювали відчуття свободи й динаміки.³

Попри заявлену універсальність, модернізм у різних країнах мав власне обличчя, сформоване під впливом національних традицій, клімату й культурних контекстів. Наприклад, у Скандинавії він поєднався з традиційним дерев'яним будівництвом, у Японії — з принципами місцевої архітектури, у Центральній Європі — з ремісничою спадщиною. Ця варіативність свідчить, що модернізм був радше методом і підходом до творчості, аніж усталеним стилем.⁴

Уже в 1930–1940-х роках модернізм почали критикувати. Гуманістична критика вказувала на надмірну раціоналізацію, нехтування потребами людини й руйнування традиційних форм спільноти. Соціальні оглядачі зауважували, що

³ Frampton K. *Modern Architecture: A Critical History*. 4th ed. London: Thames & Hudson, 2007. 424 p.

⁴ Тимофієнко В. І. *Архітектура і монументальне мистецтво: терміни і поняття*. Київ: Інститут проблем сучасного мистецтва, 2002. – 472 с.

ідеали модернізму часто не реалізовувались у масовому житловому будівництві. Це призвело до перегляду модерністської спадщини й формування нових тенденцій, що згодом стали основою постмодернізму. Проте навіть нині чимало модерністських принципів — таких як функціональність, технологічність, соціальна роль архітектури — залишаються надзвичайно актуальними.

Отже, модернізм у мистецтві й архітектурі можна вважати складною культурною системою, яка прагнула осмислити виклики нового часу через інновації у формах, змісті та суспільній ролі творчості.

1.2. Європейський модернізм: стилі та характерні риси

Культурно-художній рух кінця XIX — початку XX століття, відомий як європейський модернізм, являв собою всеохоплюючу трансформацію мистецького простору, що радикально переосмислила функції творчості в контексті суспільних змін. Народжений як відповідь на вичерпання традиційних художніх підходів та бурхливі трансформації індустріального суспільства, цей рух означав пошук інноваційних виражальних засобів, спроможних відобразити суть епохи.

Становлення модерністської концепції стало наслідком глибокої реорганізації європейського соціуму, що розгорталася впродовж другої половини дев'ятнадцятого сторіччя. Ці зміни торкнулися всіх життєвих сфер — економічних відносин, філософських концепцій, технологічного прогресу та культурних практик.⁵

Промислова революція виявилася найвпливовішим чинником архітектурно-мистецьких трансформацій. Утвердження машинного виробництва в 1850-60-ті роки докорінно змінило не тільки господарську організацію, але й естетичні орієнтири. Традиційні ремісничі осередки змінилися заводськими

⁵ Побожій С. І. Історія мистецтва: конспект лекцій. Сумський державний університет, 2021. 70 с.

комплексами, де домінували концепції типовості, уніфікації та утилітарної доцільності.⁶

Впровадження інноваційних будівельних технологій — чавунних та сталевих конструкцій, великоформатного скла — розкрило невідомі досі архітектурні перспективи. Кришталевий павільйон Джозефа Пекстона на Всесвітній експозиції 1851 року в Лондоні унаочнив революційний потенціал металево-скляних систем. Ця будівля, створена за промисловими технологіями з стандартизованих компонентів, символізувала наступ нової доби.

Паралельно індустріалізація спричинила появу нових архітектурних типів, що не мали історичних прецедентів: залізничні комплекси, торговельні галереї, експозиційні споруди, виробничі об'єкти. Ці структури потребували оригінальних проектних підходів, адже класичні композиційні схеми виявлялися неадекватними для їх вирішення.

Суттєвим фактором стала зміна життєвого ритму. Залізничне сполучення, телеграфний зв'язок, електричне освітлення інтенсифікували повсякденне існування, що відобразилося в архітектурі через формування динамічних, невірноважених композицій, які протиставлялися статичній гармонії класичних зразків.

Стрімка урбанізація поставила перед здчими принципово нові проблеми. Якщо на початку XIX століття лише 3% європейців мешкали в містах з населенням понад сто тисяч, то до 1900 року цей показник досягнув 15%. Париж зріс з півмільйона до 2,7 мільйона жителів, Лондон — з мільйона до 6,5 мільйона, Берлін — зі 170 тисяч до 2,7 мільйона.

Така урбанізація вимагала кардинального перегляду житлової архітектури. Традиційний приватний будинок не міг забезпечити потреби мільйонних міських спільнот. Виникли нові житлові типи — багатоярусні прибуткові споруди, робітничі квартали, доходні будинки для буржуазії. Архітектори

⁶ Семашко В. В., Закович М. М., Зязюн І. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник, 2007. 567 с.

мушили розв'язувати завдання створення якісного та санітарно досконалого житла для різних соціальних прошарків.

Зміцнення середнього класу сформувало нового архітектурного замовника. На відміну від аристократичної верхівки минулих епох, буржуазія мала відмінні естетичні запити та економічні можливості. Їй потрібна була престижна, проте не надмірно пишна архітектура, що відображала б її громадський статус і водночас відповідала утилітарним вимогам.

Переворот у природознавстві кінця XIX століття істотно вплинув на художнє мислення. Еволюційна теорія Дарвіна трансформувала уявлення про розвиток та поступ, що знайшло відображення в архітектурі через концепцію органічного формотворення замість механічного відтворення історичних взірців. Відкриття в фізиці та хімії — електромагнітні явища, радіоактивність, рентгенівське випромінювання — розширили розуміння матеріальної природи та енергетичних процесів. Ці досягнення сприяли формуванню нового сприйняття простору як динамічного, енергетично активного середовища, що втілювалося в модерністській архітектурі через акцент на освітленні, колориті, рухові.

Психоаналітичні дослідження Зігмунда Фрейда та його послідовників зосередили увагу на несвідомих, ірраціональних аспектах людської психіки. Це позначилося на модерністській естетиці через звернення до інтуїтивного, емоційного сприйняття архітектурних форм.

До 1870-х років європейська архітектура переживала період еkleктики — довільного поєднання елементів різноманітних історичних стилів. Неоготичні, неоренесансні, необарокові течії домінували в забудові більшості європейських центрів. Однак такий підхід поступово втрачав переконливість через свою штучність та відчуженість від сучасних потреб.⁷

⁷ Грицак Я. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 104 с.

Криза еклектичного підходу стала особливо очевидною в контексті нових функціональних завдань. Спроби проектувати транспортні вузли в манері готичних храмів або промислові комплекси у формах ренесансних резиденцій виглядали дедалі більш абсурдними. Архітектори усвідомили необхідність створення нової стилістичної концепції, що відповідала б духу епохи. Водночас культ минулого почав сприйматися як перешкода творчому поступові. Молодше покоління зодчих відчувало тягар традиції як обмеження власних креативних можливостей. Особливо гостро це проявлялося в архітектурних академіях, де панували консервативні навчальні методи, що базувалися на копіюванні античних зразків.

Позитивістська філософія Огюста Конта проголосила віру в науку та прогрес як фундамент суспільного розвитку. Ця ідеологія вплинула на модерністське мислення через переконання, що мистецтво має ґрунтуватися на раціональних, науково обґрунтованих засадах, а не на традиційних догмах. Естетичні концепції Джона Раскіна та Вільяма Морріса в Англії поставили під сумнів розмежування між "елітарним" та "ужитковим" мистецтвом. Їхнє переконання, що краса має пронизувати всі аспекти повсякденного життя, стало важливою передумовою модерністського синтезу мистецтв. Гегелівські ідеї про "дух епохи" (Zeitgeist) спонукали архітекторів до пошуку стилю, що виражав би сутність сучасності. Це призвело до усвідомлення необхідності створення принципово нового художнього напрямку, а не модифікації наявних стилів.

Поширення грамотності та розвиток медіа — газет, часописів, ілюстрованих видань — сприяли популяризації художніх ідей серед широкої аудиторії. Архітектура перестала бути справою обмеженого кола аристократів і стала предметом суспільної дискусії. Всесвітні експозиції — в Лондоні (1851), Парижі (1855, 1867, 1878, 1889, 1900), Відні (1873) — стали платформами для презентації архітектурних інновацій та обміну ідеями між різними країнами. Ці

заходи сприяли формуванню міжнародного архітектурного дискурсу та поширенню модерністських концепцій.⁸

Розвиток туристичних подорожей завдяки залізничному транспорту дозволив архітекторам та митцям безпосередньо знайомитися з різними національними традиціями, що сприяло синтезу різних культурних впливів у модерністській творчості.

Парадоксально, але зростання національної самосвідомості в другій половині XIX століття також стимулювало розвиток модернізму. Молоді нації Центральної та Східної Європи — чехи, угорці, поляки, фіни — шукали власні художні традиції, альтернативні до домінуючих німецької та французької культур. Цей пошук часто призводив до ідеалізації народних традицій та спроб їх стилізації в сучасному контексті. Хоча такі тенденції могли здаватися консервативними, вони фактично сприяли оновленню художньої мови через впровадження нових мотивів та форм.

Отже, передумови виникнення європейського модернізму мали комплексний характер, охоплюючи технологічні, соціальні, філософські та культурні аспекти. Ця багатфакторність пояснює різноманітність модерністських течій та їхню здатність адаптуватися до різних національних контекстів, що особливо яскраво проявилось в Чехії, де поєдналися європейські впливи з місцевими традиціями.

Модернізм об'єднували декілька фундаментальних засад, що визначали його естетичну специфіку. Принцип інноваційності передбачав категоричну відмову від наслідування історичних зразків та пошук оригінальних форм вираження. Принцип доцільності вимагав відповідності художньої форми її практичному призначенню, що особливо виразно проявилось в архітектурі. Принцип автентичності матеріалів означав відмову від імітації та декоративного маскування конструктивних елементів.

⁸ Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. 2-ге вид., стер. Київ: Либідь, 2001. 240 с.

Водночас модернізм характеризувався індивідуалізмом — увагою до персонального світосприйняття митця, його внутрішнього досвіду та емоційного стану. Це контрастувало з об'єктивістськими тенденціями реалізму XIX століття та створювало простір для експериментів з формою, кольором, простором.

Важливою рисою модернізму була його космополітичність. На відміну від національних романтичних рухів XIX століття, модернізм прагнув створити універсальну художню мову, зрозумілу незалежно від національних та культурних кордонів. Цей інтернаціональний характер сприяв швидкому поширенню модерністських ідей по всій Європі.

В архітектурі європейський модернізм проявився через декілька основних течій, кожна з яких мала специфічні риси та географічну локалізацію:

- Ар нуво (Art Nouveau) виник у 1890-х роках як перша велика модерністська течія в архітектурі. Центрами його розвитку стали Брюссель, Париж, Нансі та інші європейські міста. Основними принципами ар нуво були органічність форм, що наслідували природні рослинні мотиви, асиметрія композицій, використання інноваційних матеріалів (скло, метал) та синтез мистецтв — поєднання архітектури, скульптури, живопису та декоративно-прикладного мистецтва. Видатними представниками ар нуво були Віктор Орта в Бельгії, який створив революційні приватні особняки з відкритими металевими конструкціями та складними рослинними орнаментами, Ектор Гімар у Франції, автор знаменитих входів до паризького метро, та Антоніо Гауді в Іспанії, чия творчість представляла найбільш радикальну версію органічної архітектури.
- В австро-угорських землях модернізм набув форми сецесії — руху, що виник як протест проти академізму офіційного мистецтва. Віденська сецесія, очолювана Отто Вагнером та Йозефом Ольбрихом, характеризувалася більш геометричним підходом порівняно з ар нуво, увагою до функціональності та використанням сучасних матеріалів. Отто Вагнер у своїх теоретичних працях сформулював основні принципи модерної архітектури: "artis sola domina

necessitas" (мистецтвом керує лише необхідність) та "нічого нефункціонального не може бути красивим". Його споруди — станції віденського метро, Поштова ощадна каса — демонстрували нову естетику, що поєднувала функціональність з вишуканістю декору.

- В Німеччині та німецькомовних регіонах модернізм отримав назву югендстиль (від журналу "Jugend"). Німецький варіант модернізму характеризувався більшою стриманістю декору та увагою до конструктивних аспектів. Петер Беренс, Герман Мутезіус та інші представники цієї течії заклали основи для подальшого розвитку функціоналізму.
- Баухаус — школа дизайну, заснована Вальтером Гропіусом у 1919 році в Німеччині, поєднала мистецтво, ремесло та технології. Стиль Баухаус відзначається функціональністю, простотою форм та використанням сучасних матеріалів: скла, сталі, бетону. Особливо важливою була діяльність Німецького Веркбунду (1907) — організації, що об'єднала архітекторів, дизайнерів та промисловців з метою підвищення якості промислової продукції через застосування художніх принципів. Веркбунд став важливим етапом на шляху до створення школи Баухауз.⁹

Британський модернізм мав специфічний характер, пов'язаний з традиціями Arts and Crafts Movement. Чарльз Ренні Макінтош у Шотландії створив унікальний синтез модерністських принципів з місцевими традиціями, що вплинув на розвиток євгбрейського дизайну. Його роботи характеризувалися геометричною стилізацією, витонченою колористикою та увагою до деталей.

Аналіз різних національних варіантів дозволяє виділити спільні характерні риси європейського архітектурного модернізму.

По-перше, модерністська архітектура відмовилася від класичних принципів симетрії та пропорційності на користь динамічних асиметричних композицій. Будівлі проектувалися "зсередини назовні" — форма впливала з функціонального призначення приміщень, а не з заздалегідь заданих естетичних

⁹ Каганов Ю. О. Центральна-східна Європа як історичний регіон. Львів, 2017. 220 с

канонів. Відкритість планування стала однією з найважливіших інновацій. Замість анфілади ізольованих кімнат модерністи пропонували перетікаючі простори, що створювали відчуття свободи та динамічності. Цей принцип був реалізований завдяки використанню нових конструктивних систем, що дозволяли створювати великі прогони без проміжних опор.

По-друге, ставлення до декору в модернізмі було амбівалентним. З одного боку, модерністи заперечували історичний декор як застарілий та нефункціональний. З іншого боку, вони створили нову декоративну систему, що базувалася на стилізації природних форм, геометричних орнаментах та виразності самих матеріалів. Особливо характерними стали рослинні мотиви — стилізовані квіти, листя, гілки, що органічно вплітались в архітектурну композицію. Водночас набули популярності абстрактні геометричні орнаменти, що передвіщали майбутній розвиток абстрактного мистецтва.

По-третє, революційним аспектом модернізму стало освоєння нових будівельних матеріалів. Залізо та сталь дозволили створювати легкі конструкції з великими прогонами. Скло перестало бути лише засобом освітлення, перетворившись на важливий композиційний елемент. Залізобетон відкрив можливості для створення складних пластичних форм. Важливо підкреслити, що модерністи не просто використовували нові матеріали, але й естетизували їх природні властивості. Металеві конструкції не ховалися під штукатуркою, а ставали елементами декору. Фактура бетону, текстура дерева, блиск скла — усе це стало частиною нової естетичної системи.¹⁰

Модернізм прагнув до створення цілісного художнього середовища, де архітектура, скульптура, живопис, декоративно-прикладне мистецтво об'єднувалися в єдину композицію. Цей принцип *Gesamtkunstwerk* (повного мистецького твору) передбачав, що архітектор контролює всі аспекти проектування — від загального планування до дрібних деталей інтер'єру. Такий

¹⁰ Leśnikowski W. G. *East European Modernism: Architecture in Czechoslovakia, Hungary, and Poland Between the Wars, 1919–1939*. New York: Rizzoli, 1996. 304 p.

підхід призвів до розквіту архітектурної кераміки, вітражів, художнього металу та інших видів декоративного мистецтва. Багато модерністських будівель стали справжніми музеями прикладного мистецтва, де кожен елемент був ретельно продуманий і виконаний на найвищому художньому рівні.

Попри загальні принципи, модернізм у різних європейських країнах набував специфічних рис, зумовлених місцевими традиціями, кліматичними умовами та соціальним контекстом. Так, у Скандинавії модернізм поєднався з традиціями дерев'яного будівництва, що призвело до створення особливого "північного модерну" з характерною увагою до природних матеріалів та органічності форм. Еліель Сааринен у Фінляндії створив унікальний синтез модерністських принципів з національними традиціями.

В Італії модернізм (стиль либерті) характеризувався більшою декоративністю та зв'язком з класичною традицією. Раймондо Д'Аронко та інші італійські архітектори адаптували модерністські принципи до середземноморського контексту.

У Нідерландах склалася особлива версія модернізму, що поєднувала функціональні принципи з експресивністю цегляної архітектури. Хендрік Петрус Берлаге заклав основи для подальшого розвитку голландського функціоналізму.¹¹

Європейський модернізм початку XX століття заклав теоретичні та практичні основи для всього подальшого розвитку сучасної архітектури. Принцип функціональності трансформувався в девіз "форма слідує за функцією", що став основою архітектурного функціоналізму 1920-30-х років. Естетизація нових матеріалів та технологій, започаткована модерністами, знайшла продовження в роботах Ле Корбюзьє, Міса ван дер Роє та інших майстрів "високого модернізму". Принцип відкритого планування став основою сучасного житлового будівництва. Водночас модернізм поставив перед архітектурою нові соціальні завдання — створення комфортного середовища для

¹¹ Banham R. Theory and Design in the First Machine Age. 2nd ed. Cambridge, MA: MIT Press, 1980. 338 p.

всіх верств населення, що знайшло розвиток в ідеях соціального житла та містобудівного планування.

Таким чином, європейський модернізм кінця XIX — початку XX століття постав як складне, багат шарове явище, що охоплювало різні сфери мистецтва, архітектури та дизайну. Він виник як реакція на виклики індустріального суспільства, технічного прогресу та кризи традиційних художніх форм, запропонувавши нове бачення краси, функції й простору. Основними рисами модернізму стали заперечення історизму, прагнення до стилістичної чистоти, експерименти з формою та матеріалами, орієнтація на технологічні інновації, а також спроба поєднати естетику з утилітарністю. Стилі модернізму — ар-нуво, сецесія, конструктивізм, функціоналізм, баухауз тощо — хоча й мали свої відмінності, були об'єднані спільним прагненням до оновлення художньої мови та створення «нового середовища» для сучасної людини. Отже, модернізм сформував нову архітектурну парадигму, яка переосмислила не лише зовнішній вигляд будівель, а й принципи їх функціонування, впливу на простір та людину. Цей період став точкою відліку для подальших пошуків у галузі архітектури й дизайну, заклавши основи для подальших течій авангарду, постмодернізму та сучасного мінімалізму.

1.3. Культурно-історичні передумови розвитку модернізму в Чехії

Наприкінці XIX — на початку XX століття чеське суспільство перебувало на перетині глибоких культурних і соціальних трансформацій, які заклали підґрунтя для появи модерністських тенденцій у мистецтві та архітектурі. Чеські землі, що входили до складу Австро-Угорської імперії, були середовищем активного національного відродження, що стимулювало пошук нових художніх форм вираження і власної ідентичності. Водночас розквіт індустріалізації, розширення міського середовища та вплив загальноєвропейських

модерністських рухів створювали багат шарове тло, на якому формувався чеський архітектурний модернізм.¹²

Чеські землі — Богемія, Моравія та Сілезія — займали особливе місце в структурі Австро-Угорської імперії. На відміну від угорської частини монархії, що отримала широку автономію після Компромісу 1867 року, чеські землі залишалися під безпосереднім управлінням Відня. Це створювало постійну напругу між прагненнями чеської національної еліти до самоврядування та централізаторською політикою Габсбургів. Водночас адміністративна інтеграція в імперську систему забезпечувала чеським землям доступ до передових європейських тенденцій в архітектурі та мистецтві. Віденська архітектурна школа, очолювана Отто Вагнером, безпосередньо впливала на формування чеських архітекторів. Багато з них здобували освіту у Відні або мали можливість ознайомлюватися з новітніми європейськими тенденціями через імперські канали. Міста, особливо Прага, поступово ставали центрами національного і культурного життя, зокрема завдяки розвитку самоврядування. Наприкінці XIX століття Прага отримала більше повноважень у плануванні міського простору, що дало змогу активно впроваджувати нові архітектурні ідеї. Політика централізації з боку імперського уряду часто суперечила прагненням місцевої інтелігенції й архітекторів до культурної самостійності. У відповідь архітектура ставала не просто вираженням стилю, а політичним жестом — носієм національного символізму.

Дуалізм німецько-чеської культури в Богемії створював специфічне конкурентне середовище. Німецька меншина, що традиційно контролювала економіку та адміністрацію, намагалася зберегти свої позиції через культурне домінування. Чеська більшість, своєю чергою, прагнула утвердити власну національну ідентичність через розвиток самобутньої культури. Ця конкуренція стимулювала культурне будівництво як форму національної репрезентації. Спорудження Національного театру в Празі (1868-1881), створення Чеської

¹² Личковах В. А. Феномен модернізму в європейській культурі. Вінниця: Нова Книга, 2015. — 200 с.

академії наук та мистецтв (1890), розбудова чеських навчальних закладів стали не лише культурними, але й політичними актами. Архітектура в цьому контексті набувала особливого символічного значення як засіб вираження національних амбіцій.¹³

Чеські землі були найбільш індустріально розвиненою частиною Австро-Угорської імперії. На початку XX століття тут зосереджувалося близько 60% промислового виробництва монархії. Особливо потужного розвитку набули текстильна, машинобудівна, хімічна та скляна промисловість. Промислове зростання створило нові типи замовників архітектури — промислові магнати, банкіри, підприємці середнього рівня. На відміну від традиційної аристократії, ця буржуазія була більш відкритою до архітектурних експериментів та готовою інвестувати в новаторські проекти. Водночас індустріалізація породила потребу в нових типах споруд — заводах, конторських будівлях, банках, торгових центрах. Стрімке зростання міст поставило перед чеськими архітекторами нові виклики. Населення Праги зросло з 157 тисяч у 1850 році до 224 тисяч у 1900 році і до 676 тисяч у 1910 році. Подібні процеси відбувалися в Брно, Оставі, Пльзені та інших промислових центрах. Масова міграція селян до міст потребувала кардинального переосмислення житлової архітектури. Традиційне міщанське житло не могло задовольнити потреби нових міських мешканців. З'явилася необхідність у створенні нових типів житлових будівель — багатоповерхових прибуткових будинків, робітничих селищ, кооперативного житла.

Розпочавшись в кінці XVIII століття, а до кінця XIX — початку XX століття досягло своєї кульмінації, чеське національне відродження мало фундаментальний вплив на архітектуру того часу. Одним із ключових завдань національного відродження був пошук автентичного чеського стилю в архітектурі та мистецтві. Цей пошук мав кілька напрямів. Перший полягав у романтизації середньовічної спадщини — готичних соборів, замків, міських

¹³ Вітенко М. Історія Чехії. Навчально-методичний посібник для студентів, які навчаються за спеціальністю “Чеська мова та література”. Івано-Франківськ, 2016. 40 с.

ансамблів. Другий — у стилізації народних традицій, особливо сільської архітектури та народного мистецтва. Водночас чеські інтелектуали усвідомлювали необхідність модернізації національної культури. Вони прагнули створити стиль, який би поєднував національну самобутність з європейським рівнем. Це завдання виявилось особливо актуальним в епоху модернізму, коли традиційні стилістичні системи переживали кризу.¹⁴

Культурно-історичний розвиток модернізму в Чехії тісно пов'язаний із формуванням професійного середовища архітекторів та інтелектуальної спільноти. Однією з ключових складових цього процесу стала система архітектурної освіти, яка забезпечувала фахову підготовку майбутніх митців і сприяла поширенню новітніх естетичних ідей.

Система архітектурної освіти в чеських землях на зламі XIX–XX століть мала двополюсний характер. З одного боку, чимало майбутніх чеських архітекторів здобували освіту у Віденській академії мистецтв, яка після реформ, започаткованих Отто Вагнером, перетворилася на один із провідних осередків архітектурного модернізму в Європі. Саме тут активно поширювались ідеї раціоналізму, функціоналізму та нової естетики. З іншого боку, в самій Празі функціонувала Чеська політехніка, заснована 1869 року як альтернатива німецькій технічній школі. Вона орієнтувалася насамперед на технічну та інженерну підготовку архітекторів, що сприяло формуванню спеціалістів з глибокими знаннями у сфері будівельних технологій. Завдяки цьому поєднанню віденської художньої освіти та пражської технічної школи в Чехії сформувалася архітектурна культура, яка одночасно була і естетично новаторською, і технологічно сучасною.

Паралельно з розвитком освітніх установ формувалася й професійна інфраструктура архітектурного середовища. Важливу роль у цьому процесі відіграло створення Клубу архітекторів у Празі (*Klub architektů v Praze*) у 1882 році. Це об'єднання стало платформою для обміну ідеями, організації виставок,

¹⁴ Benešová M. *Czech Architecture in the Age of Modernism*. Prague: Karolinum Press, 2015. 320 p.

конкурсів, публікацій у фахових журналах, а також — осередком національного самоствердження чеських архітекторів у межах багатонаціональної Австро-Угорської імперії. Клуб виконував не лише професійні, а й просвітницькі функції, знайомлячи широке коло архітекторів із новими модерністськими тенденціями. Саме в цьому середовищі визрівала нова хвиля архітекторів, яка прагнула поєднати національне вираження з європейським модерністським контекстом.

Формування модерністського простору було б неможливим без розвиненої культурної інфраструктури та підтримки меценатів. Упродовж XIX століття в Празі виникли провідні інституції — Національний музей (1818), Музей декоративного мистецтва (1885), Галерея сучасного мистецтва — які стали не лише сховищами культурної пам'яті, а й майданчиками для презентації нових художніх течій. Значний вплив на популяризацію модерністських ідей мала виставкова діяльність. Чеські архітектори активно брали участь у міжнародних виставках у Відні (1873), Парижі (1878, 1889, 1900), Лейпцигу (1913), а також організовували національні презентації, що дозволяло інтегрувати місцеві художні пошуки у загальноєвропейський дискурс. Не менш важливим був чинник приватного меценатства. Нова чеська буржуазія, що виникла внаслідок індустріалізації, виявила відкритість до нових форм архітектури. На відміну від традиційно орієнтованої аристократії, представники ділових кіл — власники фабрик, банкіри, промисловці — замовляли будівлі в нових стилях, відкриваючи простір для експериментів. Завдяки ним у Празі з'явилися численні доходні будинки, вілли, банки та громадські будівлі, які стали носіями модерністського мислення.

Розвиток модернізму в архітектурі був тісно пов'язаний із інтелектуальним життям Праги на межі століть. У цей період активізується діяльність літературних і художніх угруповань, які формували навколо себе культурне середовище. Одним із ключових інструментів поширення модерністських ідей став журнал «Moderní revue» (1894–1925), який знайомив читачів з новими

тенденціями в європейському мистецтві, літературі, філософії. Ці об'єднання стимулювали співпрацю між архітекторами, художниками, скульпторами, графіками, що дало змогу реалізовувати ідею синтезу мистецтв — однієї з провідних концепцій модернізму. Підтримку цьому напрямку надавала і школа декоративного мистецтва в Празі, яка готувала фахівців у галузі прикладного мистецтва. Спільними зусиллями митців створювались цілісні архітектурно-художні ансамблі, де поєднувались функціональність, естетика і символізм.

Отже, особливість чеського модернізму полягала у поєднанні космополітичних тенденцій з національними прагненнями. Архітектори намагалися одночасно бути частиною європейського авангарду та творити архітектуру, що відображала чеську ідентичність. Цей баланс породив унікальні явища — зокрема, чеський архітектурний кубізм, що не мав прямих аналогів у жодній іншій країні. При цьому чеський модернізм часто мав антиколоніальну спрямованість: він був відповіддю на культурне домінування німецької традиції в Богемії. Створення власного архітектурного стилю ставало частиною національного проекту, що надає архітектурним творам не лише естетичного, а й політичного виміру.¹⁵

¹⁵ Шевнюк О. Л. Історія мистецтв: навчальний посібник. Київ: Освіта України, 2015. 367 с.

РОЗДІЛ 2. МОДЕРНІСТСЬКІ СТИЛІ В ЧЕСЬКІЙ АРХІТЕКТУРІ

2.1. Сецесія (ар нуво) як провідний стиль раннього модернізму

Рубіж XIX–XX століть став переломним періодом в європейському мистецтві, коли на зміну історизму прийшли нові художні течії, об'єднані спільним прагненням до оновлення та модернізації художньої мови. Одним з найяскравіших проявів цього процесу стала сецесія (ар нуво), яка в чеських землях набула особливого значення як символ національного культурного відродження та входження до кола провідних європейських художніх центрів.

Формування сецесійного стилю в чеських землях відбувалося в контексті складних соціально-політичних процесів кінця XIX століття, коли чеські землі перебували під владою Австро-Угорської монархії. Австро-угорський компроміс 1867 року, який створив дуалістичну монархію, не вирішив "чеського питання", залишивши чехів у складі австрійської частини імперії без автономії, на відміну від угорців. Політика германізації, що проводилася австрійським урядом, особливо посилилася після призначення графа Едуарда Тааффе прем'єр-міністром у 1879 році, хоча пізніше він дещо пом'якшив курс щодо слов'янських народів. Ця політика викликала потужну реакцію чеської інтелігенції, яка шукала способи збереження та розвитку національної культури. Мистецтво стало одним з основних засобів вираження національних прагнень у ситуації, коли політичні можливості були обмежені. Зростання національної свідомості чехів тісно пов'язане з діяльністю національних будителів (*národní buditelé*) – інтелектуалів, які з кінця XVIII століття працювали над відродженням чеської мови, літератури та культури. До кінця XIX століття їхня діяльність принесла помітні результати: чеська мова стала літературною, розвинулася національна історіографія, з'явилися національний театр та інші культурні інституції.

Індустріальна революція в чеських землях, що розпочалася в середині XIX століття, докорінно змінила соціальну структуру суспільства. Особливо швидко

розвивалися текстильна, гірничодобувна, металургійна та скляна промисловість.

¹⁶ До 1890-х років чеські землі стали найрозвиненішою промисловою частиною Австро-Угорщини, забезпечуючи понад 60% промислового виробництва цислейтанської частини монархії. Економічне піднесення сприяло формуванню заможної чеської буржуазії, яка потребувала нових форм культурного самовираження. Ця соціальна верства стала основним замовником та меценатом нового мистецтва. Зростання міст, особливо Праги, яка до 1900 року налічувала понад 200 тисяч мешканців, створило попит на нову архітектуру, що відповідала б сучасним потребам та національним прагненням. Розвиток банківської справи та фінансових інститутів забезпечив необхідний капітал для великих будівельних проєктів. Створення чеських банків, зокрема *Živnostenská banka* (1868) та *Česká eskomptní banka* (1863), дозволило фінансувати масштабні архітектурні проєкти без залежності від віденського капіталу.

Створення чеських культурних інституцій стало фундаментальною передумовою розвитку національного мистецтва. Відкриття Національного театру в Празі (1881) стало символічною подією, що продемонструвала культурну зрілість чеської нації. Театр, збудований на народні кошти за гаслом "Národ sobě" (Народ – собі), став центром чеського культурного життя та взірцем національного мистецтва. Перша пожежа театру в 1881 році та його швидке відновлення (1883) стали символом чеської національної згуртованості та відданості культурним цінностям. Не менш важливою подією стало заснування Чеської академії наук та мистецтв (1890), яка отримала статус найвищої наукової інституції чеських земель. Академія стала центром інтелектуального життя та сприяла систематизації знань про чеську культуру та історію. Її члени, зокрема історики Франтішек Палацький та Йозеф Пекарж, філологи та мистецтвознавці, заклали наукові основи для розуміння чеської культурної спадщини. Створення Національного музею (1885) в новій будівлі на Вацлавській площі стало ще одним важливим кроком у розбудові національної культурної інфраструктури.

¹⁶ Чепелик В. В. Український архітектурний модерн. Київ: КНУБА, 2000. – 160 с.

Музей не лише зберігав пам'ятки чеської історії та культури, але й активно популяризував національну спадщину серед широких верств населення.

Заснування Академії образотворчих мистецтв у Празі (1799, реорганізована 1887) створило можливості для професійної підготовки чеських художників на батьківщині. До цього молоді митці змушені були навчатися у Відні, Парижі чи Мюнхені. Академія стала центром формування національної художньої школи, поєднуючи європейські традиції з чеською специфікою. Особливо важливою стала діяльність професора Максиміліана Пірнера, який очолював історичний живопис в Академії з 1887 року. Під його керівництвом навчалося ціле покоління чеських художників, які пізніше стали провідними представниками сецесії. Пірнер наголошував на важливості національної тематики в мистецтві та заохочував студентів звертатися до чеської історії та літератури. Чеський технічний університет у Празі (заснований 1869) став центром підготовки архітекторів та інженерів. Факультет архітектури університету відіграв ключову роль у формуванні нової генерації чеських зодчих, які поєднували технічні знання з художнім чуттям. Професори Йозеф Зітек та Йозеф Шульц заклали традиції чеської архітектурної школи, яка пізніше розвинулася в напрямку сецесії.

Чеське літературне відродження XIX століття створило потужну інтелектуальну основу для розвитку всіх видів мистецтва. Творчість Карела Гавлічека Боровського, Божени Немцовой, Яна Неруди та інших письменників сформувала національну літературну традицію, що стала джерелом натхнення для художників сецесії. Особливо важливою стала поема Юліуса Зейера "Vyšehrad" (1880), яка відродила інтерес до давньої чеської історії та легенд. Ця та інші літературні твори створили міцну основу для національної міфології, що знайшла відображення в образотворчому мистецтві кінця XIX століття. Альманах "Lumír" (з 1851), "Květy" та інші літературні журнали стали

платформами для обговорення не лише літературних, але й мистецьких питань.¹⁷

Вони популяризували ідеї синтезу мистецтв та національного відродження, що згодом вплинуло на формування естетики сецесії.

Розвиток чеської національної музики, пов'язаний з іменами Бедржиха Сметани та Антоніна Дворжака, створив атмосферу культурного піднесення, що сприяла появі нових течій у всіх видах мистецтва. Опері Сметани "Продана наречена" (1866) та цикл симфонічних поем "Моя вітчизна" (1874-1879) стали музичними символами чеської нації. Музичне товариство "Hlahol" (засноване 1861) та інші хорові колективи сприяли популяризації чеської музики серед широких верств населення. Ці організації часто замовляли художникам плакати, програми концертів та інші графічні матеріали, що стимулювало розвиток прикладної графіки у сецесійному стилі.

Розвиток чеської преси відіграв важливу роль у формуванні громадської думки та популяризації нових мистецьких ідей. Газети "Národní listy" (з 1861), "Pokrok" та журнали "Zlatá Praha", "Světobor" регулярно висвітлювали культурні події та мистецькі виставки, формуючи естетичні смаки читачів. Особливо важливим став журнал "Volné směry" (Вільні напрями, з 1896), який став рупором чеського модернізму. Редактор журналу Франтішек Харлас активно пропагував нові течії в мистецтві, включно з сецесією, та публікував роботи провідних чеських та європейських художників.

Створення художніх товариств стало важливим чинником консолідації мистецького середовища. Товариство чеських художників "Krasoumná jednota" (Товариство любителів краси, 1835) та "Umělecká beseda" (Художня бесіда, 1863) організовували виставки, лекції та обговорення, що сприяли поширенню нових мистецьких ідей. Особливо активною стала діяльність групи "Mánes" (заснована 1887, названа на честь художника Йозефа Манеса), яка об'єднала прогресивних

¹⁷ Бірюльов Ю. О. Сецесія в архітектурі Галичини та Центральної Європи. Львів: Апріорі, 2005. – 180 с.

художників та організовувала виставки сучасного мистецтва. Саме через "Mánes" чеські художники познайомилися з творчістю французьких імпресіоністів та інших європейських новаторів. Міжнародні виставки, організовані цими товариствами, дозволили чеським художникам представити свої роботи європейській публіці та встановити контакти з зарубіжними колегами. Участь чеських митців у Паризькому салоні та інших престижних виставках підвищила міжнародний престиж чеського мистецтва.

Формування приватних колекцій мистецтва чеською буржуазією створило ринок для художніх творів та стимулювало розвиток національного мистецтва. Промисловці Рудольф Каминський, Войтех Лана-Новак та інші збирали твори чеських художників, підтримуючи їх матеріально та морально. Банкір Йозеф Галавка заснував приватний музей, який згодом передав місту Празі. Його колекція стала основою для Галавкової галереї, що відіграла важливу роль у популяризації чеського мистецтва кінця XIX - початку XX століття.

Секуляризація суспільства та криза традиційних релігійних цінностей створили потребу в нових формах духовного вираження. Чеська сецесія частково заповнила цю прогалину, пропонуючи нову естетичну релігію, де мистецтво виконувало функції, що раніше належали церкві. Символізм, притаманний сецесії, дозволяв виражати складні філософські та релігійні ідеї через художні образи. Впливовими стали також ідеї Рихарда Вагнера про Gesamtkunstwerk (синтез мистецтв), що знайшли відгук серед чеських митців. Прагнення до створення цілісного художнього середовища, де архітектура, живопис, скульптура та декоративно-прикладне мистецтво утворювали б єдине ціле, стало однією з характерних рис чеської сецесії. Чеська сецесія, яка отримала також назву "Moderní styl" (Модерний стиль), виникла як частина панєвропейського руху оновлення мистецтва, але водночас мала яскраво виражені національні особливості. Вона стала засобом вираження чеської культурної ідентичності в

рамках багатонаціональної імперії, поєднуючи інтернаціональні модерністські тенденції з місцевими традиціями та символікою.¹⁸

Чеська сецесія характеризувалася органічним поєднанням декількох стилістичних напрямків. Від віденської сецесії вона запозичила геометричність та конструктивність форм, від французького ар нуво – природні мотиви та пластичність ліній, від німецького югендстилю – функціональність та раціональність планування. Особливістю чеської версії стилю стало активне використання національної символіки та мотивів слов'янської міфології. Художники часто зверталися до образів чеської історії, народних легенд та фольклору, створюючи унікальний синтез модерністської форми та національного змісту. Характерними елементами стали стилізовані рослинні орнаменти, зооморфні мотиви, алегоричні фігури, що символізували чеську націю та її прагнення до незалежності.

Найяскравішим проявом чеської сецесії стала архітектура. Серед найвидатніших пам'яток слід відзначити Обесní dům (Муніципальний будинок) у Празі, збудований у 1905–1912 роках за проектом Антоніна Бальшанека та Освальда Полівки. Цей комплекс став справжнім маніфестом чеського національного відродження, поєднавши в собі концертний зал, ресторани, кафе та виставкові приміщення, прикрашені роботами провідних чеських художників епохи. Не менш значущим є готель «Європа» на Вацлавській площі, спроектований Бедржихом Бендельмайєром та Алоїсом Дрякем у 1903–1905 роках. Фасад будівлі демонструє характерні риси чеської сецесії: асиметричну композицію, багато прикрашені еркери, стилізований рослинний декор та елементи, що відображають чеську національну ідентичність. Окремо варто згадати вілли та приватні будинки, збудовані в стилі сецесії у празьких районах Віноград та Смихов. Ці споруди демонструють адаптацію міжнародного стилю до потреб чеської буржуазії, поєднуючи комфорт сучасного житла з національним колоритом.

¹⁸ Anděl J. Czech Functionalism: 1920–1940. Prague: Museum of Decorative Arts, 1989. 180 p.

В образотворчому мистецтві чеська сецесія найяскравіше проявилася в творчості Альфонса Мухи, який здобув світове визнання завдяки своїм афішам для паризьких театрів. Повернувшись до Чехії, Муха створив знаменитий цикл «Слов'янська епопея» – двадцять монументальних полотен, що відображають історію слов'янських народів. Ці роботи стали вершиною синтезу сецесійної стилістики та національної тематики. Значний внесок у розвиток чеської сецесії зробили також Макс Швабинський, Франтішек Купка та Ян Прейслер. Їхні роботи відзначаються витонченою декоративністю, символічністю образів та майстерним використанням кольору. Особливо варто відзначити розвиток декоративно-прикладного мистецтва, зокрема художнього скла, кераміки та текстилю, де чеські майстри досягли високого рівня майстерності.¹⁹

Чеська сецесія стала невід'ємною частиною національного відродження, що тривало протягом XIX століття. Вона надала художнім формам вираження національних ідей та прагнень, створивши візуальну мову чеської культурної ідентичності. Через мистецтво чеські інтелектуали та художники формували уявлення про національний характер та історичну місію чеського народу. Особливо важливою стала роль сецесії у створенні нової чеської культурної міфології. Художники не просто копіювали фольклорні мотиви, а переосмислювали їх у контексті сучасних художніх тенденцій, створюючи новий синтез традиції та модерності. Це дозволило чеській культурі зберегти національну своєрідність, водночас інтегруючись у європейський культурний простір.²⁰

Сецесія заклала основи для подальшого розвитку чеського модернізму. Її принципи синтезу мистецтв, увага до декоративних елементів та прагнення до створення цілісного художнього середовища вплинули на формування пізніших стилістичних напрямків. Особливо помітний цей вплив у творчості архітекторів міжвоєнного періоду, які продовжували традицію поєднання функціональності з

¹⁹ Ondrusova K. Architecture of the National Bank of Czechoslovakia in the Territory of Present-day Slovakia (1918 – 1938): Fifty Buildings, 2019. 10 p.

²⁰ Ulmer R. Alfons Mucha and Art Nouveau in Czech Lands. Prague: Karasová, 2002. 176 p.

національною специфікою. Крім того, сецесія сприяла формуванню чеської школи декоративно-прикладного мистецтва, яка зберегла свою самобутність навіть у період домінування функціоналізму та інших модерністських течій XX століття.

Підсумовуючи вищезазначене, сецесія посіла унікальне місце в історії чеського мистецтва як стиль, що успішно поєднав модерністські інновації з національними традиціями. Вона стала не лише художнім явищем, але й важливим фактором формування чеської національної ідентичності на рубежі століть. Чеська сецесія продемонструвала можливість органічного синтезу міжнародних художніх тенденцій з місцевою культурною специфікою, створивши оригінальний стиль, що здобув визнання далеко за межами чеських земель. Її спадщина продовжує впливати на сучасне чеське мистецтво та архітектуру, залишаючись важливою складовою національної культурної пам'яті. Дослідження чеської сецесії дозволяє краще зрозуміти механізми формування національних варіантів міжнародних художніх стилів та роль мистецтва у процесах національного самовизначення на рубежі XIX–XX століть.

2.2. Особливості архітектурного кубізму Чехії

Архітектурний кубізм постає як унікальне явище у контексті світової архітектури початку XX століття, що набуло найбільшого розвитку на теренах Чехії.²¹ На відміну від живопису та скульптури, де кубізм здобув міжнародне визнання, архітектурний варіант цього стилю залишився переважно чеським феноменом. Така специфіка зумовлює важливість його дослідження для глибшого розуміння національних особливостей модерністського руху у Центральній Європі.²²

²¹ Hnídková V. Rondokubismus versus národní styl, in: Umění/Art / V. Hnídková. – 57 (1). – 2009. – 74–84, 112.

²² Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. Нариси історії Чехії. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 464 с.

Формування чеського архітектурного кубізму відбувалося на перетині загальноєвропейських авангардних тенденцій і місцевих архітектурних традицій. Цей синтез вирізнявся як від французького кубізму в образотворчому мистецтві, так і від німецького експресіонізму в архітектурі. Основною рисою наряду було радикальне переосмислення просторових взаємозв'язків, геометричних форм і декоративних елементів у межах архітектурної практики. Процеси становлення архітектурного кубізму в Чехії збіглися з періодом значних соціально-політичних змін на території Австро-Угорської імперії. Початок ХХ століття супроводжувався піднесенням національної свідомості чехів і пошуком власної культурної ідентичності, що знайшло вираження у нових формах архітектурної творчості.²³

Вплив на становлення чеського кубізму справило ознайомлення з роботами французьких художників-кубістів, зокрема Пабло Пікассо та Жоржа Брака, через виставкову діяльність і мистецькі публікації. Водночас чеські архітектори не запозичували принципи живописного кубізму буквально, а трансформували їх відповідно до логіки архітектурного простору та локальних культурних традицій.

Значну роль у формуванні теоретичного підґрунтя чеського архітектурного кубізму відіграла діяльність мистецького об'єднання "Твердошіїні" (Tvrdšíjní), заснованого 1911 року. До складу групи входили як художники, так і архітектори, які прагнули розробити нову естетичну програму, що синтезувала авангардні ідеї з національною ідентичністю.

Теоретична база архітектурного кубізму в Чехії ґрунтувалася на концепції "кристалічної архітектури", яка передбачала використання чітко артикульованих геометричних форм, що нагадували структури кристалів. Архітектори прагнули створити просторову динаміку через застосування діагональних композицій, зламаних поверхонь і світлотіньових контрастів. На відміну від традиційної

²³ Даниленко В. Основні етапи розвитку чеського дизайну ХХ століття. Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія історична. 2008. Вип. 50. С. 156–172.

архітектури з переважанням вертикально-горизонтальних членувань, кубістські споруди відзначалися відчуттям руху й енергії.

Декоративна складова архітектури зазнала переосмислення: замість прикладного орнаменту, накладеного на конструкцію, кубісти прагнули інтегрувати декоративність у саму формотворчу сутність об'єкта. Це виявлялося у рельєфних поверхнях, фасадних композиціях із гранованими карнизами та складною геометрією.

Світлотіньова пластика фасадів набула самостійної естетичної цінності. Протягом доби архітектурні поверхні змінювали сприйняття споруд, реагуючи на зміну природного освітлення.

Серед провідних представників чеського архітектурного кубізму варто виокремити Йозефа Гочара (1880–1945), який не лише реалізував низку знакових проектів, але й сформулював основи теорії напрямку. Він розглядав архітектуру як засіб виявлення "внутрішньої енергії" форми, реалізованої через геометричні трансформації та ритмічні структури.

Павел Янак (1882–1956) запропонував концепцію "зламаної площини" як протиставлення статичній традиції. На його переконання, архітектурна площина має бути активною, а її форма — динамічною.²⁴

Власлав Гофман (1884–1964) інтегрував у кубістську естетику елементи народного мистецтва, створюючи поєднання авангардних форм із національною символікою, що засвідчує глибоке культурне підґрунтя руху.²⁵

Кубізм в архітектурі Чехії охопив різноманітні типології будівель. Житлові споруди вирізнялися багатограними фасадами, еркерами нестандартних форм, рельєфними площинами. Вілли стали лабораторіями просторових і формотворчих експериментів з асиметрією та новими підходами до інтер'єру.

Громадські будівлі набули монументального характеру, втілюючи ідеї національного прогресу. Церковна архітектура поєднувала авангардну

²⁴ Švách, R. Czech Cubism: Architecture and Design. Prague: Arbor Vitae, 2004. — 352 p.

²⁵ Švách R. The Architecture of New Prague, 1895–1945. Cambridge, MA: MIT Press, 1995. 573 p.

стилістику з традиційною сакральною символікою, вирізняючись глибиною просторових і образних рішень.

Інновації охоплювали не лише композицію, а й конструктивні рішення. Архітектори активно впроваджували залізобетон, який відкривав нові можливості формоутворення. Оздоблення фасадів здійснювалося з використанням рельєфної штукатурки, кераміки, кольорових контрастів.

Віконні прорізи розглядалися як елементи композиційної гри: замість традиційних прямокутників використовувалися складні поєднання форм, що відповідали загальній геометричній логіці фасадів.²⁶

Чеський архітектурний кубізм характеризувався цілісністю просторового мислення. Увага приділялася не лише архітектурі, а й інтер'єру, меблям, декоративному мистецтву. Кубістський дизайн меблів і світильників продовжував принципи архітектурної форми, а декоративно-прикладне мистецтво — зокрема скло і кераміка — сягало високого мистецького рівня. Однією з ключових ідей була розробка національного стилю, що поєднував локальні традиції з авангардом. Відтак архітектори відмежовувалися від німецького впливу, шукаючи натхнення у народній творчості, яку переосмислювали через геометричну абстракцію. Кольорова палітра ґрунтувалася на природних тонах богемського ландшафту й національних символах.²⁷

Історичну динаміку архітектурного кубізму в Чехії можна поділити на кілька етапів. Початковий період (1910–1914) позначений експериментами й адаптацією кубізму до архітектурного середовища. Воєнний період (1914–1918) зумовив теоретичне осмислення здобутків, а повоєнний етап (1918–1925) був часом активного втілення кубістських ідей у новоствореній Чехословаччині. Поступова еволюція стилю привела до його трансформації у функціоналізм із національним відтінком — так званий рондокубізм. У діалозі з європейськими

²⁶ Craig Stephen Cravens, *Culture and Customs of the Czech Republic and Slovakia*, Greenwood Publishing Group, 2006 ISBN 0313334129. 224 p.

²⁷ Čapková H. *Czech Cubism: Architecture and Design, 1910–1925*. Prague: Kant, 2010. 256 p.

авангардними напрямками — експресіонізмом, неопластицизмом, конструктивізмом — чеський кубізм зберігав самобутність.

Вплив Антоніо Гауді й критичне ставлення до функціоналізму Ле Корбюзьє окреслювали інтелектуальні горизонти руху. Чеські архітектори концентрувалися на культурному, а не політичному аспекті модернізації.

Попри свою обмежену тривалість, чеський архітектурний кубізм справив помітний вплив на подальший розвиток архітектури, зокрема постмодернізму й деконструктивізму. Його інтегральний підхід до середовища, поєднання архітектури, дизайну й прикладного мистецтва став передумовою для концепції тотального дизайну.

Ідеї просторової динаміки та кристалічної архітектури, розроблені чеськими архітекторами-кубістами, мають продовження в сучасній параметричній архітектурі.

Таким чином, архітектурний кубізм у Чехії є винятковим явищем у європейській архітектурній традиції, що демонструє можливість гармонійного поєднання універсальних модерністських принципів із національними культурними особливостями. Його внесок у світову архітектурну думку полягає в демонстрації здатності модернізму набувати локалізованих форм, зберігаючи водночас зв'язок із глобальними естетичними пошуками.

2.3. Функціоналізм та початки конструктивізму

Перехід від декоративних модерністських напрямів до функціонально орієнтованої архітектури в Чехії на початку XX століття відбувався поступово та супроводжувався виявами національної специфіки. Розвиток функціоналізму та конструктивізму збігся з утворенням незалежної Чехословацької республіки, що зумовило особливий соціокультурний контекст для архітектурних експериментів. Архітектори прагнули сформувати нову естетичну мову, яка б

відповідала демократичним ідеалам новопосталої держави й задовольняла потреби урбанізованого суспільства.²⁸

Початки функціоналістських ідей у чеській архітектурі співвідносяться з кубістськими експериментами та впливом Німецького Веркбунду й концепціями якісного промислового дизайну. Чеські теоретики, зокрема Карел Тейге, розробили оригінальну концепцію функціоналізму, в основі якої лежали соціальні принципи й ідея "мінімального житла", орієнтованого на масове будівництво. Ключовим положенням нового архітектурного мислення став принцип "нової речевості", що передбачав відмову від декоративного надміру на користь чітких геометричних форм і раціональної організації простору. Такий підхід орієнтував архітектуру на її доступність для широких верств населення і відповідність вимогам індустріальної доби.

Еволюція архітектури в Чехії проходила через проміжну стадію - рондокубізм (1918–1925), що поєднував кубістську формотворчість з функціональними принципами. Архітектори Йозеф Гочар і Павел Янак поступово відходили від складних геометричних форм, прагнучи до лаконічної композиційної виразності.²⁹

Поштовхом до розвитку функціоналізму стали економічна криза початку 1920-х років і нагальна потреба в масовому житловому будівництві, що актуалізувало запит на практичні й економічно доцільні архітектурні рішення.³⁰ Серед провідних діячів чеського функціоналізму вирізняється Ладіслав Жак (1891–1973), який реалізував низку архітектурних об'єктів, що демонструють функціональні засади через прості геометричні форми й сучасні технології. Варто згадати Богуміла Гіпмана (1878–1961) та Отакара Новотного (1880–1959), які були розробниками концепції "соціального житла" і започаткували зразки масових житлових комплексів, адаптованих до потреб мешканців. Ярослав

²⁸ Borsi F. The Monumental Era: European Architecture and Design, 1929–1939. New York: Rizzoli, 1987. 208 p.

²⁹ Cohen J.-L. The Future of Architecture Since 1889. London: Phaidon Press, 2012. 528 p.

³⁰ Гринишин О. Функціоналізм як архітектурна течія XX століття. Стаття у журналі «Архітектура України», 2014, № 4, с. 15–20.

Фрагнер (1898–1967) зосередився на промисловому будівництві, де архітектура втілювала функціоналістську естетику раціонального організування виробничих процесів і впровадження інноваційних конструктивних рішень.

Початки конструктивізму в чеській архітектурі були зумовлені впливом революційних подій у Росії та запозиченням радянського досвіду. Архітектори з лівими поглядами інтерпретували ідеї російського конструктивізму, адаптуючи їх до місцевого контексту. Водночас чеський варіант конструктивізму мав поміркованіший ідеологічний характер та фокусувався на індивідуалізованих підходах. Основними ознаками конструктивістської стилістики стали асиметричні композиції, відкриті конструктивні схеми, використання індустріальних матеріалів. Значну роль у цьому процесі відіграла група "Левий фронт", яка сприяла обміну досвідом між чеськими й радянськими архітекторами.

Функціоналізм у Чехії супроводжувався появою нових типологій споруд. Особливої уваги заслуговують житлові комплекси типу "Баба" в Празі з чітким функціональним зонуванням і комфортними умовами для проживання. Промислова архітектура демонструвала високий рівень технічної культури, а громадські об'єкти втілювали демократичні ідеали молодого республіки.³¹ Залізобетон став провідним конструктивним матеріалом епохи, що забезпечив можливість спорудження великопрогонових об'єктів і відкритих планувальних схем. Удосконалювалися збірні конструкції, стандартизовані елементи, інженерне обладнання, розширювалося використання скла для природного освітлення. Функціоналізм розвивався у контексті соціальних реформ і модернізаційних процесів. Архітектори прагнули реалізувати принципи соціальної інтеграції, створити "здорове житло" з належною інсоляцією, вентиляцією та зеленими зонами.

Чеські функціоналісти підтримували активні міжнародні зв'язки, беручи участь у конгресах CIAM і співпрацюючи з німецьким Баухаузом. Водночас вони

³¹ Kohout, M. Czech Modernism 1900–1945. Prague: Museum of Decorative Arts, 1989. – 280 p.

критично осмислювали догматичні підходи, зберігаючи автономність у формуванні національної версії функціоналізму. Попри здобутки, функціоналізм у Чехії не позбавлений обмежень. Традиціоналісти та прихильники індивідуалізму критикували його за надмірну схематичність, ігнорування історичного контексту й емоційної складової архітектури. Особливою була критика масового житлового будівництва, яке, вимагаючи економічності, часто породжувало монотонне, позбавлене індивідуальності середовище. Це актуалізувало потребу в поєднанні раціонального та гуманістичного начал в архітектурній практиці.

Політичні зміни наприкінці 1930-х років і утвердження авторитарних режимів призвели до згортання функціоналістських пошуків і повернення до неокласичних форм, що обмежило розвиток наряду в передвоєнний період.³²

Однак навіть у своїй обмеженій хронологічній тривалості чеський функціоналізм і ранній конструктивізм залишили глибокий слід у національній архітектурній традиції. Принципи раціонального планування, технічної інноваційності й соціальної відповідальності стали складовими професійної культури чеських архітекторів. Досвід, накопичений у 1920–1930-х роках, активно застосовувався в післявоєнний період і в добу соціалістичного будівництва. Незважаючи на зміну ідеологічного контексту, технічні напрацювання функціоналізму залишалися актуальними. Теоретичні здобутки чеських функціоналістів, зокрема ідеї соціального житла й комплексного проектування, стали основою для формування сучасного містобудування й архітектурного планування.³³

Функціоналізм і конструктивізм у Чехії становлять ключовий етап національного архітектурного поступу. Перехід від декоративності до раціональності в архітектурі супроводжувався активним пошуком нових форм, конструкцій і соціальних функцій. Самобутність чеського функціоналізму

³² Šlapeta, V. *Czech Functionalism 1918–1938*. London: Architectural Association, 1987. – 176 p.

³³ Левицька О. С. Функціоналізм у чеській архітектурі 1920-х років. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура. 2019. № 901. С. 112–120.

полягала у здатності адаптувати міжнародні тренди до локальних умов, поєднуючи інженерну доцільність із гуманістичними цінностями. Цей досвід залишається актуальним у сучасному контексті пошуку ефективних моделей масового житлового будівництва й архітектури соціальної відповідальності.

Таким чином, спадщина чеського функціоналізму свідчить про можливість гармонійного поєднання технічної раціональності з культурною ідентичністю в архітектурному проектуванні.³⁴

³⁴ Rail, Evan (2012-06-15). "Exploring Czech Functionalism in Brno". The New York Times. ISSN 0362-4331. Retrieved 2019-05-28.

РОЗДІЛ 3. ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ЧЕСЬКОГО АРХІТЕКТУРНОГО МОДЕРНІЗМУ

3.1. Чеський модернізм як прояв національної ідентичності

Архітектурний модернізм у Чехії межі XIX-XX століть становив унікальне явище європейської культури, яке поєднувало естетичні новації з національно-політичними прагненнями. На відміну від інших регіонів, де модернізм розвивався переважно як художній рух, у Чехії він став потужним інструментом культурного опору асиміляційній політиці Габсбурзької монархії та засобом конструювання національної ідентичності.

Розвиток чеського архітектурного модернізму був органічно пов'язаний з процесами Національного відродження, що розпочалося наприкінці XVIII століття як реакція на германізаційну політику Габсбургів. Архітектурні новації стали логічним продовженням лінгвістичних, літературних та історіографічних зусиль щодо відновлення чеської культурної автентичності.

Політичний контекст Австро-Угорської монархії створював специфічні умови для розвитку національної архітектури. Офіційний неокласицизм з елементами готичного та барокового відродження символізував габсбурзьку владу, тому відхід від цих стилістичних канонів набував політичного звучання. Модерністські експерименти чеських архітекторів стали формою культурного опору, що не підпадала під пряму політичну цензуру.

Ключовою інституцією чеського архітектурного модернізму став Союз образотворчих мистецтв "Манес" (1887), який трансформувався з традиційного художнього товариства у центр пропаганди авангардних естетичних концепцій. Діяльність союзу забезпечувала організаційну єдність модерністського руху та його зв'язки з європейськими художніми центрами.³⁵

³⁵ Шмагало Р. Т. Мистецтво Центральної Європи кінця XIX – початку XX століття. Львів: Центр Європи, 2008. – 240 с.

Реформа архітектурної освіти, ініційована Яном Котерою в Празькій школі ужиткового мистецтва, створила альтернативу австрійським навчальним закладам. Педагогічна програма поєднувала вивчення європейських модерністських тенденцій з дослідженням національних архітектурних традицій, забезпечуючи підготовку кадрів для реалізації концепції національної архітектури.³⁶

Ян Котера (1871-1923) посідає центральне місце у формуванні чеського архітектурного модернізму як теоретик і практик. Його освіта у Віденській академії під керівництвом Отто Вагнера забезпечила засвоєння передових європейських концепцій, які він творчо адаптував до чеських умов. Архітектурна філософія Котери базувалася на синтезі функціональності та національної самобутності. Його проекти (Музей Східної Богемії в Градец-Кралове, 1909-1912; будинок Лайхтера в Празі, 1908-1910) демонструють успішне поєднання модерністських принципів з елементами чеської архітектурної традиції. Педагогічна діяльність Котери забезпечила наступність національної архітектурної школи. Серед його учнів - Йозеф Гочар, Павел Янак, Йозеф Хохол та інші провідні представники чеського модернізму.

Котера був автором понад 170 реалізацій значущих громадських будівель, багатоквартирних будинків, сімейних віл, робітничих колоній, монументів, меморіалів та гробниць. Його будівлі поєднують стилі кінця XIX та початку XX століть, і він навчив покоління сучасних архітекторів. Котера був відмінним архітектором, одним з промоутерів сучасної архітектури міжнародного значення та провідною фігурою чеської сучасної архітектури. Він був художником від душі, поєднував стиль ар-нуво з функціоналізмом дуже унікальним способом і залишив незгладимий слід у багатьох чеських містах. Котера помер 17 квітня 1923 року, залишивши після себе не лише архітектурні пам'ятки, але й цілу школу учнів, які продовжили розвиток чеського модернізму. Його вплив на формування чеської національної архітектури неможливо переоцінити - він

³⁶ Бойко О. Історія архітектури Центральної Європи. Київ: Видавничий дім «Альтернативи», 2011. – 290 с.

створив теоретичні та практичні основи для розвитку національної архітектурної школи, незалежної від австрійських впливів.

Йозеф Гочар (1880-1945) розвинув найбільш радикальну інтерпретацію модерністських принципів, створивши унікальний варіант архітектурного кубізму. Будинок "У Чорної Божої Матері" (1911-1912) став першою кубістською будівлею у світі, продемонструвавши можливості адаптації живописних принципів до архітектурного простору. Творча еволюція Гочара від модерну через кубізм до функціоналізму відображала загальні тенденції європейської архітектури, зберігаючи при цьому національну специфіку. Його концепція "рондокубізму" (1918-1925) синтезувала авангардні принципи з чеськими культурними традиціями.

Творчість Гочара активно досліджується сучасними архітектурознавцями, що свідчить про актуальність його архітектурних концепцій. Йозеф Гочар посідає особливе місце в історії європейської архітектури як творець унікального чеського варіанту модернізму. Його творчість демонструє можливість успішного поєднання міжнародних архітектурних тенденцій з національними традиціями, створюючи самобутню архітектурну мову. Еволюція його творчості від пізнього модерну через кубізм до функціоналізму відображає загальні тенденції розвитку європейської архітектури першої половини XX століття, але при цьому зберігає індивідуальний характер та чеську специфіку. Гочар довів, що провінційна архітектурна школа може досягти світового рівня, зберігаючи при цьому свою самобутність. Його спадщина залишається актуальною для сучасних архітекторів, які шукають шляхи поєднання глобальних тенденцій з місцевими традиціями.

Павел Янак (1881-1956) створив теоретичне підґрунтя чеського архітектурного кубізму. Його програмна стаття "Призма та піраміда" (1911) обґрунтувала необхідність відходу від традиційних архітектурних форм і застосування динамічних композицій у будівництві. Теоретична діяльність Янака не обмежувалася архітектурою, охоплюючи також дизайн меблів та

містобудування. Його концепція комплексного підходу до формування предметно-просторового середовища стала важливим внеском у розвиток модерністської естетики.

Його теоретичні праці вивчаються в архітектурних школах як зразки глибокого осмислення взаємозв'язку між формою та функцією в архітектурі. Принципи, розроблені Янаком, особливо актуальні для сучасних архітекторів, які шукають шляхи поєднання глобальних тенденцій з місцевими традиціями. Павел Янак посідає особливе місце в історії модерністської архітектури як мислитель і практик, який зумів створити оригінальну архітектурну концепцію, що поєднувала авангардні принципи з національною специфікою. Його творчість демонструє, що навіть у рамках міжнародних архітектурних течій можливо створити самобутню національну школу, яка збагачує світову архітектурну культуру. Теоретична та практична діяльність Янака стала важливим етапом у розвитку чеської архітектури та залишається актуальною для розуміння процесів формування національних архітектурних традицій у контексті європейського модернізму.

Йозеф Хохол (1880-1956) реалізував найбільш послідовне втілення кубістських принципів в архітектурі. Його будівлі у районі Вишеград (вілла Коваржовіца) демонструють характерні кубістичні риси: кристалоподібні форми, гострі геометричні структури, призматичні фасади. Міжнародне визнання творчості Хохола (публікація ескізів В. Гропіусом у серії Баухаус, 1925) підтверджує значення чеського кубізму для європейського модернізму.

У 1911 році від "Манеса" відокремилася Група образотворчих художників-кубістів, що об'єднала архітекторів, художників та дизайнерів. Міждисциплінарний характер групи забезпечив створення цілісної кубістської естетики, яка охоплювала всі сфери художньої творчості.

Общинський дім у Празі (1905-1912) став найяскравішим прикладом використання архітектури для вираження національних прагнень. Спорудження будівлі на місці колишньої резиденції габсбурзьких намісників мало глибокий

символічний зміст - фізичну та культурну заміну австрійської влади чеською самобутністю. Архітектурна концепція Общинського дому поєднувала естетику ар-нуво з програмним декоративним оздобленням, створеним провідними чеськими художниками. Функціональна програма (концертний зал, ресторани, виставкові приміщення) перетворила будівлю на центр чеського культурного життя.³⁷

Чеські кубістські споруди 1910-х років стали найбільш радикальним проявом архітектурного бунту проти австрійських канонів. Їхня естетика - гострі кути, складна геометрія фасадів, новаторський підхід до декорування - кардинально відрізнялася від традиційної європейської архітектури.

Важливим аспектом чеського кубізму була його демократизація: стиль поширився не лише на престижні громадські споруди, але й на житлове будівництво, меблі, декоративне мистецтво. Це створило цілісну естетичну систему, що охоплювала всі аспекти повсякденного життя.

Розвиток чеського архітектурного модернізму можна структурувати у три основні етапи:

1. Перший етап (1900-1910): адаптація європейського ар-нуво до національних умов. Характеризується використанням традиційних будівельних матеріалів, мотивів чеського декоративного мистецтва, переосмисленням історичних архітектурних форм.
2. Другий етап (1910-1920) включає формування архітектурного кубізму як оригінального внеску Чехії у світову архітектуру. Радикальні естетичні експерименти стали символом культурного оновлення та відмови від консервативних традицій.
3. Третій етап (1920-ті): стабілізація модерністського руху через розвиток "рондокубізму" - стилю, що поєднував авангардні принципи з національними традиціями відповідно до потреб молодшої Чехословацької держави.

³⁷ Sayer, D. The Coasts of Bohemia: A Czech History. Princeton: Princeton University Press, 1998. – 440 p.

Чеський архітектурний модернізм виконував важливу функцію візуалізації національної ідентичності. Модерністські будівлі стали матеріальними символами чеської культурної самобутності, альтернативою австро-угорській архітектурній традиції. Демократизація модерністської естетики через її поширення на житлове будівництво та предметний дизайн дозволила широким верствам населення долучитися до нової естетичної культури. Це сприяло формуванню спільної національної ідентичності на основі модерністських цінностей.

Успіх чеського архітектурного модернізму на міжнародній арені підвищував престиж чеської культури в європейському контексті. Участь чеських архітекторів у провідних європейських виставках, публікації їхніх робіт у міжнародних виданнях демонстрували спроможність "малого народу" створювати художні цінності світового рівня.

Створення Чехословацької республіки надало архітектурному модернізму додаткового політичного значення. Модерністські будівлі стали символами нової демократичної держави, що протиставляла себе монархічній Австро-Угорщині. Державні замовлення дозволили архітекторам реалізувати свої концепції у великих масштабах, перетворивши модерністську архітектуру на офіційний стиль молодого держави.

Чеський архітектурний модернізм кінця XIX - початку XX століття являв собою унікальне явище європейської культури, що поєднувало естетичні інновації з національно-політичними прагненнями. Його особливість полягала в успішному синтезі європейських авангардних тенденцій з національними культурними традиціями.³⁸

До ключових досягнення чеського архітектурного модернізму можна включити, по перше, створення оригінальної естетичної системи, через яку чеський архітектурний кубізм став унікальним явищем у світовій архітектурі, яке не мало аналогів в інших країнах. По-друге, формування національної архітектурної

³⁸ Hnídková V. Rondokubismus versus národní styl, in: Umění/Art / V. Hnídková. – 57 (1). – 2009. – 74–84, 112.

школи. Діяльність Яна Котери та його послідовників забезпечила підготовку національних кадрів і створення альтернативи австрійським архітектурним традиціям. По-третє, інституціоналізація модерністського руху: мережа художніх об'єднань, реформа архітектурної освіти та державна підтримка забезпечили тривалий вплив модернізму на розвиток чеської архітектури. По-четверте, демократизація модерністської естетики, що призвела до поширення нового стилю на житлове будівництво та предметний дизайн сприяло формуванню спільної національної ідентичності.

Чеський архітектурний модернізм довів можливість успішного поєднання універсальних модерністських принципів з локальними культурними традиціями. Цей досвід залишається актуальним для розуміння процесів національного самовизначення в контексті глобалізації культури.

Таким чином, архітектурний модернізм у Чехії виявився не просто стилістичним явищем, а потужним інструментом національного самовизначення, який допоміг чеському народу утвердити свою культурну ідентичність у контексті європейської цивілізації та підготувати підґрунтя для створення незалежної державності.

3.2. Спадщина модернізму: вплив на подальший розвиток архітектури та культури

Модернізм кінця XIX – початку XX століття в чеській архітектурі став не просто стилістичним явищем свого часу, а фундаментальною основою для всього подальшого культурного та архітектурного розвитку країни. Його вплив виявився настільки глибоким і багатограним, що продовжував формувати естетичні принципи, архітектурні підходи та культурні цінності протягом наступних десятиліть, залишаючись актуальним навіть у сучасному контексті. Спадщина модерністських традицій пронизала всі сфери культурного життя – від архітектурних форм до прикладного мистецтва, від філософії дизайну до

концепцій міського планування, створивши унікальний феномен чеської культурної ідентичності.

Архітектурні принципи, закладені великими майстрами чеського модернізму – Яном Котерою, Йозефом Гочаром, Павлом Янаком та Отакаром Новотним, стали основою для формування унікального національного підходу до архітектури, який продовжував еволюціонувати протягом усього ХХ століття.

³⁹ Ці принципи не залишилися застиглими догмами, а органічно трансформувалися відповідно до нових історичних умов та культурних потреб. Особливо помітним це стало у період Першої Чехословацької республіки, коли молода незалежна держава шукала власні шляхи культурного самовираження.

Функціоналізм, який прийшов на зміну модернізму у 1920-х роках, у чеських умовах набув особливого національного забарвлення саме завдяки модерністській спадщині. На відміну від суворого міжнародного стилю, чеський функціоналізм зберіг притаманну модернізму увагу до художньої виразності та локальних традицій. Архітектори, виховані на модерністських принципах, не змогли повністю відмовитися від декоративності та символічності, що призвело до створення унікального синтезу раціональності та поетичності. Цей підхід особливо яскраво проявився у творчості Павла Янака, який від кубістичних експериментів перейшов до розробки так званого "національного стилю", поєднуючи функціональні вимоги з національними архітектурними мотивами.

Принцип *Gesamtkunstwerk* – синтезу мистецтв, що був однією з основних ідей модернізму, продовжував активно розвиватися у міжвоєнний період. Архітектори 1920-1930-х років, успадкувавши від своїх попередників розуміння важливості цілісного художнього середовища, продовжували приділяти особливу увагу інтеграції різних видів мистецтва в архітектурний простір. Це проявлялося у тісній співпраці з художниками, скульпторами, майстрами

³⁹ Benson, T. O. (ed.). *Central European Avant-Gardes: Exchange and Transformation, 1910–1930*. Cambridge: MIT Press, 2002. – 448 p.

прикладного мистецтва при створенні громадських будівель, житлових комплексів, культурних установ. Така традиція комплексного підходу до формування архітектурного середовища стала характерною рисою чеської архітектури, що відрізняла її від більш аскетичного функціоналізму інших європейських країн.

Регіональна ідентичність, яка була однією з ключових особливостей чеського модернізму, знайшла своє продовження у розвитку місцевих варіантів авангардних стилів. Модерністська традиція творчої адаптації європейських течій до місцевих умов, врахування кліматичних особливостей, будівельних традицій та матеріалів продовжувала діяти і в наступні десятиліття. Це призвело до формування регіональних шкіл архітектури, кожна з яких мала свої особливості, але всі вони були об'єднані спільними принципами, успадкованими від модернізму.

Національний романтизм в архітектурі міжвоєнного періоду став прямим продовженням модерністських традицій у створенні архітектури, яка поєднувала сучасні конструктивні рішення з національними символічними мотивами. Особливо це проявилось у церковній архітектурі, де архітектори прагнули створити новий тип сакрального простору, який би відповідав сучасним літургійним потребам, але зберігав зв'язок з національними духовними традиціями. Будівництво культурних установ – театрів, музеїв, бібліотек – також демонструвало продовження модерністських традицій у створенні репрезентативної архітектури, яка мала виражати національні культурні цінності через сучасну архітектурну мову.

Унікальний чеський архітектурний кубізм, що виник на основі модерністських експериментів з формою та простором, продовжував розвиватися у 1920-х роках, поступово трансформуючись у рондокубізм та національний декоративізм. Ця еволюція демонструє, як модерністські принципи експериментування з формою та пошуку нових виражальних засобів продовжували жити архітектурну творчість навіть після зміни стилістичних

парадигм. Кубістичні експерименти з геометричними формами поступово поступилися місцем більш м'яким, округлим формам рондокубізму, але принцип творчого переосмислення традиційних архітектурних елементів залишався незмінним.

Промислова архітектура стала тією сферою, де модерністські принципи раціональності та функціональності знайшли найбільш пряме продовження. Чеські архітектори створили унікальний синтез технічної досконалості та художньої виразності у промисловому будівництві, що відрізняло їхні роботи від суто утилітарного підходу до індустріальної архітектури в інших країнах. Модерністська традиція естетизації утилітарних споруд знайшла своє продовження у створенні промислових комплексів, які не лише ефективно виконували свої функції, але й ставали важливими елементами міського ландшафту, демонструючи можливості поєднання промислового прогресу з художніми цінностями.

Культурний вплив модернізму виявився особливо значущим у процесі формування чеської національної ідентичності в архітектурі та мистецтві. Модерністи створили особливу архітектурну мову, яка дозволила виразити національні особливості через сучасні художні засоби, не вдаючись до прямого соруіng історичних форм. Це включало творче переосмислення традиційних орнаментальних мотивів, їх інтерпретацію в контексті сучасних естетичних принципів, адаптацію народних будівельних традицій до нових технічних можливостей та функціональних потреб. Така підхід дозволив створити архітектуру, яка була водночас глибоко національною та сучасною, що стало важливим фактором культурного самоствердження молодії чехословацької держави.

Формування школи чеської архітектури, розпочате модерністами, продовжувалося в архітектурних навчальних закладах Праги та Брно, де модерністські принципи навчання поєднувалися з новими педагогічними підходами. Викладачі, які самі були учнями великих модерністів або працювали

в їхніх майстернях, передавали наступним поколінняам не лише технічні знання, але й особливе розуміння архітектури як синтетичного мистецтва, здатного впливати на формування культурного середовища. Це забезпечило наступність традицій та їх творчий розвиток у нових історичних умовах.

Інтеграція прикладного мистецтва в архітектурний простір, яка була однією з характерних рис модернізму, продовжувала активно розвиватися в роботах майстрів різних спеціальностей. Склярі, керамісти, меблеві майстри, текстильники продовжували традицію створення цілісного художнього середовища, працюючи в тісній співпраці з архітекторами. Це призвело до розвитку унікальних напрямів чеського прикладного мистецтва, які поєднували модерністські принципи з національними традиціями ремесел. Особливо помітним це було у розвитку чеського скляного мистецтва, яке досягло світового визнання саме завдяки синтезу традиційних технік з модерністськими естетичними принципами.

Вплив модернізму на чеське образотворче мистецтво виявився довготривалим і багатограним. Графічний дизайн, який активно розвивався в період модернізму, продовжував еволюціонувати протягом ХХ століття, формуючи унікальну чеську школу візуальних комунікацій. Традиції модерністського книжкового дизайну знайшли продовження в роботах видавництва міжвоєнного періоду, де особлива увага приділялася цілісності художнього оформлення, гармонії шрифту та ілюстрації, якості поліграфічного виконання. Плакатне мистецтво, яке досягло високого рівня в період модернізму, продовжувало розвиватися, поєднуючи рекламні функції з художніми завданнями.

Скульптура, тісно пов'язана з архітектурою в період модернізму, продовжувала розвиватися у напрямку створення монументальної пластики та декоративної скульптури для архітектурних комплексів. Модерністська традиція інтеграції скульптури в архітектурне середовище не як окремого елемента, а як органічної частини художнього цілого, продовжувала впливати на творчість

скульпторів міжвоєнного періоду. Це проявлялося у створенні скульптурних композицій для фасадів громадських будівель, парків, меморіальних комплексів, де скульптура не просто прикрашала архітектуру, а органічно доповнювала її змістовне та художнє навантаження.

Декоративно-прикладне мистецтво зберегло модерністські традиції комплексного підходу до формування предметного середовища. Роботи з керамікою, текстилем, металом продовжували розвиватися в руслі модерністських принципів поєднання функціональності та художності, що створило основу для формування сучасного чеського дизайну. Особлива увага до якості матеріалів, досконалості виконання, гармонії форми та функції стала характерною рисою чеських виробів прикладного мистецтва, що забезпечило їм визнання на міжнародному рівні.

Соціальний вимір модерністської спадщини виявився особливо важливим для розвитку чехословацького суспільства міжвоєнного періоду. Модерністські ідеї про роль архітектури у формуванні соціального середовища, про можливості впливу на умови життя людей через створення гармонійного архітектурного простору знайшли практичне втілення в програмах соціального житлового будівництва. Принципи створення здорового та естетично привабливого житлового середовища, закладені модерністами, впливали на розробку типових проектів житла для робітників, службовців, інтелігенції. При цьому особлива увага приділялася не лише функціональним аспектам – площі приміщень, їх освітленню, вентиляції, але й естетичним якостям архітектурного середовища.

Освітня архітектура стала тією сферою, де модерністські ідеї про виховну роль архітектури знайшли особливо яскраве втілення. Проектування шкіл, університетів, культурних центрів здійснювалося з урахуванням модерністських принципів комплексного впливу архітектурного середовища на формування особистості. Це проявлялося у створенні просторів, які не лише забезпечували необхідні функціональні умови для навчання, але й сприяли естетичному вихованню, формуванню художнього смаку, розвитку творчих здібностей.

Особлива увага приділялася освітленню, кольоровому вирішенню інтер'єрів, організації переходів між приміщеннями, створенню рекреаційних зон.

Промислова архітектура міжвоєнного періоду продемонструвала продовження модерністських традицій гуманізації промислового середовища. Проектування заводських комплексів здійснювалося з урахуванням не лише технологічних потреб виробництва, але й умов праці робітників, естетичних якостей промислового ландшафту. Це призвело до створення промислових об'єктів, які поєднували високу функціональну ефективність з художньою виразністю, стаючи важливими елементами міського середовища. Модерністська традиція естетизації утилітарних споруд знайшла продовження у проектуванні не лише виробничих корпусів, але й допоміжних споруд – їдалень, медичних пунктів, адміністративних будівель, які створювали цілісне промислове середовище.

Урбаністичні концепції, розроблені в період модернізму, продовжували впливати на містобудівну практику міжвоєнного періоду. Принципи створення цілісного архітектурного ансамблю, характерні для модернізму, знайшли втілення у проектуванні нових районів міст, де особлива увага приділялася гармонійному поєднанню житлової, громадської та промислової забудови. Модерністська ідея комплексного підходу до формування міського середовища проявилася у створенні багатофункціональних комплексів, які включали житло, торгівлю, культурні установи, зелені зони, створюючи комфортне середовище для життя різних соціальних груп.

Ландшафтна архітектура успадкувала від модернізму особливу увагу до інтеграції архітектури з природним середовищем. Це знайшло втілення у розвитку паркового мистецтва та ландшафтного дизайну, де архітектурні елементи органічно поєднувалися з природними. Створення парків, скверів, бульварів розглядалося не як простий озелененні міського простору, а як формування художнього середовища, яке поєднує природні та штучні елементи в гармонійне ціле. Модерністські принципи синтезу мистецтв знайшли втілення у

створенні паркових ансамблів, де архітектурні споруди, скульптура, декоративне садівництво створювали цілісну художню композицію.

Транспортна інфраструктура також відчула вплив модерністських традицій естетизації утилітарних споруд. Проектування мостів, вокзалів, трамвайних зупинок та інших об'єктів транспортної інфраструктури здійснювалося з урахуванням не лише технічних вимог, але й естетичних принципів. Це призвело до створення транспортних споруд, які стали важливими елементами міського ландшафту, демонструючи можливості поєднання інженерних рішень з художніми завданнями.

Міжнародний контекст розвитку чеської архітектури міжвоєнного періоду демонструє, що спадщина модернізму виявилася важливою не лише для національного культурного розвитку, але й для європейської архітектури в цілому. Чеські архітектори, виховані на модерністських традиціях, активно працювали в різних країнах Європи, поширюючи принципи чеського підходу до архітектури. Особливо це стосувалося країн Центральної та Східної Європи, де чеський досвід поєднання модерних архітектурних принципів з національними традиціями виявився особливо актуальним для молодих незалежних держав, які шукали власні шляхи культурного самовираження.

Міжнародне визнання унікальних досягнень чеського модернізму, особливо архітектурного кубізму, сприяло формуванню репутації Чехії як однієї з провідних архітектурних шкіл Європи. Це, в свою чергу, привертало увагу до чеської архітектури з боку іноземних колег, сприяло культурному обміну, запрошенню чеських архітекторів до участі в міжнародних проектах. Чеський досвід творчого синтезу різних стилістичних впливів вивчався та адаптувався в інших країнах, що свідчило про універсальну цінність принципів, розроблених чеськими модерністами.

Культурний діалог, ініційований модерністами, продовжував розвиватися в міжвоєнний період, формуючи основу для міжнародної співпраці в галузі архітектури та мистецтва. Чеські архітектори активно брали участь в

міжнародних виставках, конгресах, симпозіумах, де презентували свій досвід та ознайомлювалися з досягненнями колег з інших країн. Це сприяло взаємному збагаченню архітектурних традицій, обміну технічними та художніми інноваціями, формуванню спільних підходів до вирішення архітектурних завдань.

Водночас чеський модернізм продовжував трансформуватися під впливом нових міжнародних течій. Традиція творчої адаптації зовнішніх впливів, закладена модерністами, продовжувала діяти при засвоєнні конструктивізму, функціоналізму та інших авангардних течій. Чеські архітектори не просто копіювали зарубіжні взірці, а творчо переосмислювали їх відповідно до місцевих умов, культурних традицій, естетичних уподобань. Це забезпечило збереження національної специфіки чеської архітектури навіть в умовах інтенсивного міжнародного культурного обміну.

Здатність поєднувати різні стилістичні впливи в органічну цілість, яка була характерною рисою чеського модернізму, продовжувала проявлятися в архітектурі ХХ століття. Це дозволило чеській архітектурі зберегти свою ідентичність навіть в умовах глобалізації архітектурних процесів, коли міжнародні стилі поширювалися по всьому світу. Чеський досвід демонстрував можливості збереження національних особливостей в архітектурі без відмови від участі в загальноєвропейських культурних процесах.

У сучасному контексті спадщина модернізму продовжує відігравати важливу роль у формуванні культурної політики та архітектурної практики Чехії. Визнання цінності модерністської архітектури призвело до включення багатьох об'єктів цього періоду до списків культурної спадщини, що потребує розробки спеціальних підходів до їх збереження та реставрації. Це, в свою чергу, стимулює розвиток теорії та практики реставрації, дослідження будівельних матеріалів та

технологій початку XX століття, вивчення авторських намірів архітекторів-модерністів.⁴⁰

Музеєфікація модерністської спадщини стала важливим напрямом культурної діяльності, що сприяє не лише збереженню пам'яток, але й їх популяризації серед широких верств населення. Створення спеціалізованих музеїв, організація тематичних експозицій, проведення екскурсій та освітніх програм допомагають сформувати у суспільстві розуміння цінності модерністської спадщини, необхідності її збереження для майбутніх поколінь.

Туристичне використання модерністських пам'яток стало важливою частиною економіки культури, що, з одного боку, сприяє їх збереженню та популяризації, а з іншого – створює нові виклики, пов'язані з необхідністю збалансувати туристичне використання з вимогами охорони культурної спадщини. Розробка спеціальних туристичних маршрутів, присвячених модерністській архітектурі, створення інформаційних матеріалів, підготовка кваліфікованих екскурсоводів стали важливими завданнями сучасної культурної політики.

Вплив модерністських традицій на сучасну чеську архітектуру проявляється через освітні програми архітектурних навчальних закладів, де вивчення модерністської спадщини залишається важливою частиною професійної підготовки. Аналіз творчості великих майстрів модернізму, дослідження їхніх методів роботи, принципів формоутворення, підходів до вирішення функціональних та художніх завдань допомагає молодим архітекторам засвоїти кращі традиції національної архітектурної школи.

Проектна практика сучасних чеських архітекторів продовжує відчувати вплив модерністських принципів, особливо в питаннях синтезу мистецтв, уваги до контексту, пошуку національної ідентичності в архітектурі. Багато сучасних проектів демонструють прагнення поєднати інноваційні технології та матеріали з

⁴⁰ Боряк Т.Г. Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010): Ніжин, 2011. – 544 с.

традиційними підходами до формування архітектурного простору, що є прямим продовженням модерністських традицій творчого синтезу.⁴¹

Теоретичні дослідження модерністської спадщини продовжують активно розвиватися, що сприяє її переосмисленню та актуалізації у сучасному контексті. Наукові конференції, симпозіуми, публікації монографій та статей, присвячених різним аспектам чеського модернізму, допомагають глибше зрозуміти його значення не лише для національної культури, але й для європейської архітектури в цілому. Це, в свою чергу, сприяє формуванню більш повного та об'єктивного розуміння місця чеського модернізму в контексті світових архітектурних процесів.

Отже, спадщина модернізму в чеській архітектурі кінця XIX – початку XX століття виявилася феноменом надзвичайної глибини та довготривалості впливу. Вона не обмежилася рамками конкретного історичного періоду чи стилістичних форм, а стала фундаментальною основою для формування національної культурної ідентичності, принципів творчої діяльності, естетичних цінностей, які продовжують жити і розвиватися в сучасних умовах. Особливо важливим є той факт, що чеські модерністи змогли створити унікальний синтез європейських авангардних ідей з національними традиціями, демонструючи можливості творчого засвоєння глобальних культурних тенденцій при збереженні власної специфіки. Цей досвід залишається актуальним і сьогодні, в епоху глобалізації, коли питання збереження національної ідентичності в культурі набуває особливої гостроти. Модерністська спадщина продовжує жити не лише в архітектурних пам'ятках, які є матеріальними свідками великої епохи, але і в принципах творчої діяльності, освітніх традиціях, культурних цінностях, що робить її невід'ємною частиною сучасної чеської культурної ідентичності та джерелом натхнення для подальшого розвитку національної архітектури та мистецтва.

⁴¹ Filipova M. *Modernity, History, and Politics in Czech Art*. Masaryk University, Czech Republic, 2020. 168 p.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження модернізму як культурно-архітектурного явища кінця XIX — першої половини XX століття вдалося досягти поставленої мети та виконати всі дослідницькі завдання. Узагальнюючи результати опрацювання широкого кола теоретичних, історичних і візуальних джерел, можна сформулювати такі ключові висновки:

1. Поняття «модернізм» у мистецтві й архітектурі окреслює складну систему художніх пошуків, орієнтованих на розрив із традиціями минулого, прагнення до інновацій, раціоналізму, а також до естетичної автономії. У сфері архітектури модернізм позначив перехід до нових матеріалів, конструкцій і функцій, які відповідали потребам індустріального суспільства та зміненого міського середовища. Відмова від орнаменту, симетрії та історичних стилізацій стала проявом нового світогляду, зосередженого на майбутньому, ефективності та свободі форми.
2. Європейський модернізм в архітектурі охоплює низку напрямів, що розвивалися паралельно: ар нуво (сецесію), кубізм, функціоналізм, конструктивізм, експресіонізм, інтернаціональний стиль. Незважаючи на різноманітність форм, спільною для цих напрямів є увага до нових технологічних можливостей, а також намагання осмислити архітектуру як мову часу. Модернізм виступив універсальною культурною реакцією на модерність — добу, в якій переосмислювались не лише художні канони, а й саме місце людини у світі.
3. Формування архітектурного модернізму в Чехії відбувалося в особливому культурному контексті. Чехія, перебуваючи на перетині західноєвропейських і слов'янських традицій, стала середовищем інтенсивного архітектурного розвитку, зокрема в умовах австро-угорської імперії. Суспільні зрушення, національне відродження, економічне

зростання й урбанізація створили сприятливі умови для впровадження модерністських ідей у будівництво та художню практику.

4. Сецесія (ар нуво) стала першим проявом модерністської естетики в чеській архітектурі. Цей стиль поєднував декоративну насиченість, органічні мотиви, асиметрію, орієнтацію на цілісність форми. У Чехії сецесія набула виразно національного характеру, що виявився в тематиці оздоблення, поєднанні декоративного мистецтва з архітектурною формою та стилістичному наближенні до фольклору. Особливо показовими є роботи Яна Котери та інших майстрів, які створили неповторний чеський варіант сецесійного стилю. Визначальними стали прагнення до краси в повсякденному просторі та гуманізація архітектури.
5. Чеський архітектурний кубізм є унікальним явищем в історії світової архітектури. На відміну від кубізму в живописі, який здебільшого залишався в межах елітарного мистецтва, чеський архітектурний кубізм отримав реальне втілення в міському середовищі. Його характерні риси — ламані геометричні форми, кутові ритми, динамічні фасади — виражали напруження й енергію доби. Поєднання геометризації з функціональністю створило підґрунтя для подальших модерністських експериментів. Чеські архітектори, зокрема Йозеф Гочар, Павел Янак та Йозеф Хохол, розробили оригінальну концепцію просторової композиції, заснованої на кубістичних принципах.
6. Функціоналізм та конструктивізм стали етапом раціоналізації архітектурної думки, в якому форма цілком підпорядковується функції. Чехія активно долучилася до загальноєвропейського руху функціоналізму, адаптуючи його ідеї до національного контексту. Будівлі цієї доби вирізнялися простотою, відсутністю прикрас, ефективністю планування. Перехід до конструктивізму означав новий крок у розвитку: архітектура ставала інструментом соціальної трансформації, символом технічного прогресу та майбутнього. Роботи Адольфа Лооса, Богуслава Фукса та

інших майстрів продемонстрували еволюцію чеського модернізму в бік раціоналізму та соціально орієнтованого будівництва.

7. Дослідження довело, що чеський архітектурний модернізм став важливим засобом вираження національної ідентичності. Архітектори свідомо прагнули створити "чеський стиль", який би відрізнявся від німецьких та австрійських зразків. Цей процес відбувався через синтез модерністських форм з елементами народного мистецтва, історичних традицій та регіональних особливостей. Особливо значущою виявилася роль архітектурних товариств та творчих об'єднань, які сприяли формуванню єдиної концепції чеського модернізму. Діяльність Артела, Празького артистичного товариства та інших організацій забезпечила консолідацію творчих зусиль та вироблення спільних естетичних принципів.
8. Спадщина чеського архітектурного модернізму виявилася надзвичайно важливою для подальшого розвитку національної архітектури. Модерністські принципи, адаптовані до місцевих умов, сформували основу для архітектурних пошуків середини XX століття. Досвід синтезу новаторства та традиції, напрацьований чеськими модерністами, зберіг свою актуальність у подальших культурних епохах. Чеський архітектурний модернізм здійснив значний вплив на розвиток урбанізму, промислового дизайну та декоративно-прикладного мистецтва. Комплексний підхід до формування архітектурного середовища, характерний для чеських майстрів, став важливим внеском у європейську культуру модернізму.

Проведене дослідження засвідчило, що модерністські традиції в архітектурі Чехії кінця XIX - початку XX століття являють собою унікальне культурне явище, яке поєднує новаторські формальні пошуки з глибокими національними традиціями. Чеський архітектурний модернізм продемонстрував здатність до творчого синтезу різноманітних європейських впливів з місцевою культурною

специфікою, створивши оригінальні стилістичні напрями, зокрема архітектурний кубізм. Історичне значення чеського модернізму полягає не лише в створенні видатних архітектурних пам'яток, але й у формуванні моделі національної архітектурної школи, здатної до творчого діалогу з європейською культурою при збереженні власної ідентичності. Ця модель зберігає свою актуальність і для сучасної архітектурної практики, демонструючи можливості органічного поєднання глобальних тенденцій з регіональними особливостями. Дослідження підтвердило гіпотезу про те, що чеський архітектурний модернізм був не периферійним явищем європейської культури, а самостійним та впливовим напрямом, який збагатив загальноєвропейську архітектурну спадщину оригінальними концепціями та рішеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бірюльов Ю. О. *Сецесія в архітектурі Галичини та Центральної Європи*. Львів: Апріорі, 2005. 180 с.
2. Бойко О. *Історія архітектури Центральної Європи*. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2011. 290 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Boiko_2006_686.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
3. Боряк Т. Г. *Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010)*. Ніжин, 2011. 544 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0008976> (дата звернення: 09.06.2025).
4. Вітенко М. *Історія Чехії* : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2016. 40 с. URL: <https://kis.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/79/2020/03/Istoria-Czechii-Vtenko-2016.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).
5. Гринишин О. Функціоналізм як архітектурна течія XX століття // *Архітектура України*. 2014. № 4. С. 15–20. URL: http://megalib.com.ua/content/8457_Fynkcionalizm_v_arhitektyri.html (дата звернення: 09.06.2025).
6. Грицак Я. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст.* Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 104 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Hrytsak_Yaroslav/Narys_istorii_Ukrainy.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
7. Даниленко В. Основні етапи розвитку чеського дизайну XX століття // *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія історична*. 2008. Вип. 50. С. 156–172. URL: https://mari.kyiv.ua/sites/default/files/inline-images/pdfs/mo10/MO-10_2008_p-237-243_Danilenko.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
8. Зінько Ю. А., Калитко С. Л., Кравчук О. М., Поп І. І. *Нариси історії Чехії* : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 464 с.
9. Каганов Ю. О. Центрально-Східна Європа як історичний регіон. Львів, 2017. 220 с. URL: <file:///Users/macbookair/Downloads/1600-Article%20Text-2845-1-10-20210727.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).
10. Ковалів Ю. І. *Літературознавча енциклопедія: модернізм* : у 2 т. Т. 2. Київ: Академія, 2007. 625 с. URL: <https://archive.org/details/literaturoznachat2/page/n5/mode/1up?view=theater> (дата звернення: 09.06.2025).
11. Левицька О. С. Функціоналізм у чеській архітектурі 1920-х років // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Архітектура*. 2019. № 901. С. 112–120. URL: <https://studfile.net/preview/7671911/page/55/> (дата звернення: 09.06.2025).
12. Личкова В. А. *Феномен модернізму в європейській культурі*. Вінниця: Нова Книга, 2015. 200 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-cat-87.html> (дата звернення: 09.06.2025).

- 13.Побожій С. І. *Історія мистецтва: конспект лекцій*. Суми: Сумський державний університет, 2021. 70 с. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85997/1/Pobozhiy_history_of_art.pdf (дата звернення: 09.06.2025).
- 14.Пономарів О. Д. *Культура слова: мовностилістичні поради*. 2-ге вид., стер. Київ : Либідь, 2001. 240 с. URL: <https://s18440322748a6b0e.jimcontent.com/download/version/1449861176/module/11334143527/name/Ponomariv%20-%20Kultura%20Slova.doc> (дата звернення: 09.06.2025).
- 15.Семашко В. В., Закович М. М., Зязюн І. А. *Культурологія: українська та зарубіжна культура* : навч. посіб. Київ : Либідь, 2007. 567 с. URL: <http://politics.elib.org.ua/pages-cat-88.html> (дата звернення: 09.06.2025).
- 16.Тимофієнко В. І. *Архітектура і монументальне мистецтво: терміни і поняття*. Київ : Інститут проблем сучасного мистецтва, 2002. 472 с.
- 17.Тростогон В. Модернізм як глобальний феномен // *Людина і політика*. 2015. № 6. С. 72–75. URL: <file:///Users/macbookair/Downloads/Admin,+Trostohon+Victoriia+LP+6+2015.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).
- 18.Чепелик В. В. *Український архітектурний модерн*. Київ : КНУБА, 2000. 160 с. URL: <http://search.nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online+book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008351> (дата звернення: 09.06.2025).
- 19.Шевнюк О. Л. *Історія мистецтв* : навч. посіб. Київ : Освіта України, 2015. 367 с. URL: <file:///Users/macbookair/Downloads/IOM.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).<file:///Users/macbookair/Downloads/IOM.pdf>
- 20.Шмагало Р. Т. *Мистецтво Центральної Європи кінця XIX – початку XX століття*. Львів : Центр Європи, 2008. 240 с.
- 21.Anděl J. *Czech Functionalism: 1920–1940*. Prague : Museum of Decorative Arts, 1989. 180 p. URL:https://www.academia.edu/5126479/Jaroslav_And%C4%9Bl_and_Petr_Szczepanik_Czech_Film_Thought_An_Introduction_In_Cinema_All_the_Time_An_Anthology_of_Czech_Film_Theory_and_Criticism_1908_1939_Prague_National_Film_Archive_Ann_Arbor_Michigan_Slavic_Publications_2008 (дата звернення: 09.06.2025).
- 22.Banham R. *Theory and Design in the First Machine Age*. 2nd ed. Cambridge, MA : MIT Press, 1980. 338 p. URL: <https://archive.org/details/theorydesignin00banh> (дата звернення: 09.06.2025).
- 23.Benešová M. *Czech Architecture in the Age of Modernism*. Prague : Karolinum Press, 2015. 320 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=UuHTIFZKvtQC&pg=PA57&hl=uk&source=gbv_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 09.06.2025).
- 24.Benson T. O. (ed.). *Central European Avant-Gardes: Exchange and Transformation, 1910–1930*. Cambridge : MIT Press, 2002. 448 p.

25. Borsi F. *The Monumental Era: European Architecture and Design, 1929–1939*. New York : Rizzoli, 1987. 208 p. URL: https://archive.org/details/monumentaleraeur0000bors_f4k3 (дата звернення: 09.06.2025).
26. Čapková H. *Czech Cubism: Architecture and Design, 1910–1925*. Prague: Kant, 2010. 256 p. URL: <https://archive.org/details/czechcubismarchi0000unse/page/n1/mode/2up> (дата звернення: 09.06.2025).
27. Cohen J.-L. *The Future of Architecture Since 1889*. London : Phaidon Press, 2012. 528 p. URL: https://archive.org/details/futureofarchitec0000cohe_j3m6 (дата звернення: 09.06.2025).
28. Craig S. Cravens. *Culture and Customs of the Czech Republic and Slovakia*. Greenwood Publishing Group, 2006. 224 p. URL: <https://archive.org/details/culturecustomsof00crav> (дата звернення: 09.06.2025).
29. Filipova M. *Modernity, History, and Politics in Czech Art*. Masaryk University, 2020. 168 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/332620993_Modernity_History_and_Politics_in_Czech_Art (дата звернення: 09.06.2025).
30. Frampton K. *Modern Architecture: A Critical History*. 4th ed. London : Thames & Hudson, 2007. 424 p. URL: <https://archive.org/details/modernarchitectu0000kenn/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 09.06.2025).
31. Hnídková V. Rondokubismus versus národní styl // *Umění/Art*. 2009. Vol. 57 (1). P. 74–84, 112. URL: https://www.academia.edu/213562/Rondokubismus_versus_n%C3%A1rodn%C3%AD_styl (дата звернення: 09.06.2025).
32. Kohout M. *Czech Modernism 1900–1945*. Prague : Museum of Decorative Arts, 1989. 280 p. URL: <https://archive.org/details/czechmodernism190000unse/page/40/mode/2up> (дата звернення: 09.06.2025).
33. Leśnikowski W. G. *East European Modernism: Architecture in Czechoslovakia, Hungary, and Poland Between the Wars, 1919–1939*. New York : Rizzoli, 1996. 304 p. URL: https://www.academia.edu/57790717/East_European_Modernism_Architecture_in_Czechoslovakia_Hungary_and_Poland_between_the_Wars_1919_1939_Wojciech_Le%C5%9Bnikowski_Buda_%C3%89p%C3%ADt%C3%A9szete_a_K%C3%A9t_Vil%C3%A1gh%C3%A1bor%C3%BA_K%C3%B6z%C3%B6tt_Andr%C3%A1s_Ferkai (дата звернення: 09.06.2025).
34. Ondrusova K. *Architecture of the National Bank of Czechoslovakia in the Territory of Present-day Slovakia (1918–1938): Fifty Buildings*. 2019. 10 p. URL <https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1757-899X/471/8/082043/pdf> (дата звернення: 09.06.2025).

35. Rail E. Exploring Czech Functionalism in Brno // *The New York Times*. 2012-06-15. URL: https://www.nytimes.com/subscription/onboarding-offer?EXIT_URI=https%253A%252F%252Fwww.nytimes.com%252F2012%252F06%252F17%252Ftravel%252Fexploring-czech-functionalism-in-brno.html&auth=register-google1tap&campaignId=7JFJX®ister=google1tap (дата звернення: 09.06.2025).
36. Sayer D. *The Coasts of Bohemia: A Czech History*. Princeton : Princeton University Press, 1998. 440 p. URL: https://books.google.com.ua/books?id=yxrO0lC0YC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gb_s_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 09.06.2025).
37. Šlapeta V. *Czech Functionalism 1918–1938*. London : Architectural Association, 1987. 176 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Czech_Functionalism.html?id=G9FPAAAAMAAJ&redir_esc=y (дата звернення: 09.06.2025).
38. Švácha R. *Czech Cubism: Architecture and Design*. Prague : Arbor Vitae, 2004. 352 p. URL: <https://archive.org/details/architecturecubi0000unse> (дата звернення: 09.06.2025).
39. Švácha R. *The Architecture of New Prague, 1895–1945*. Cambridge, MA: MIT Press, 1995. 573 p. URL: <https://archive.org/details/architectureofne0000svac> (дата звернення: 09.06.2025).
40. Ulmer R. *Alfons Mucha and Art Nouveau in Czech Lands*. Prague : Karasová, 2002. 176 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/242304107_Art_Nouveau_Alphonse_Mucha_and_the_Mass_Visibility_of_Culture (дата звернення: 09.06.2025).